

ААМТА

«ААМТА»

АПСНЫ АШӘКӘЫҘҘЦӘА РЕИДГЫЛА АГАЗЕТ
ГАЗЕТА СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ РЕСПУБЛИКИ АБХАЗИЯ

Иапцдоуп
2013 ш.
март азы

№ 3-4 (64)

2018 ш.

март –
апрель

АПСНЫ АХАДА РАУЛЬ ҲАҶЫМБА 60 ШЫҚӘСА ИХЫЦИТ

Апсны Ахада 60 ш. ихыцра идырныҳәлеит: Урыстәылатәи Афедерация Апрезидент Владимир Путин, Урыстәыла Аиҳабыра Рхантәаы Дмитри Медведев, Урыстәыла Афедералтә Еизара Афедерация Асовет ахантәаы Валентина Матвиенко, Апсны иказ Урыстәыла ацҳаражәҳәау Семион Григориев, Шьамтәылатәи Арабтә Республика Апрезидент Башар Аль-Асад.

Адныҳәларрақәа изаарышәит иара убас Апсны Жәлар Реизара Аиҳабы Валери Кәарчия, Урыстәыла икоу Апсны ацҳаражәҳәау Игор Ахба, Венесуелеи Никара-

гуеи ркны Апсны ацҳаражәҳәау Заур Гәаҗаа, Алада-Уаҗстәыла Апрезидент Анатоли Бибилов, Кабарда-Балкартәыла ахада Иури Коков, Ҷатарстан ахада Руслан Минниханов, Карачы-Черкестәыла ахада Рашид Темрезов, Адыгатәыла ахада Мураҗ Кумпилов, Приднестровие Апрезидент Вадим Красносельски, Урыстәыла егырт арегионқәа рнапхгауцәа, Апсны аполитикатә партиқәеи ауаажәларратә хейдкылақәеи рнапхгауцәа. Апсуа шәкәыюуцәагы Апсны Ахада 60 ш. ихыцра идырныҳәалауа агәабзиареи, агәамчи, ақәеиарақәеи изеиҗаршыоит.

АПСНЫ АХАДА ИКНЫ АДКЫЛАРА

Апоет, апрозаик, аиҗагау, ауаажәларратә усзууы Никәала Кәыҗниа 80 шықәса ихыцра амш азы Апсны Ахада Рауль Ҳаҗымба дидикылеит, ииубилеи идырныҳәалеит.

Апсны Ахада дазаатгылеит ашәкәыюуы апсуа милаҗтә литератураҗы илагала ду шыкоу. «Амилаҗтә-хақәитратә қәпара ашықәсқәа раан Апсны имоапысуаз ахтысқәа шәрылахәын. Иахьагы ауаажәларра аҗиара шәалагылоуп, икашәцогы раҗәоуп. Апсуа рхьауцәа хәтыр рзақәуп, бзиа ирбоит шәыҗиамҗақәа», – ихәеит атеыла Ахада.

Никәала Кәыҗниа аҗыҳәтәан иҗабуп хәа иеиҳәеит Апсны Ахада дахьидикылаз, иара убас иомыҗтақәа рҗыҗра чыдала дахьахатгылаз азы.

Аиқәшәараҗы дыкан Апсны Ахада иабжыгау Владимир Занҗариа.

АПХЬАҘЦӘА РЗЫ АҶАМҶА БЗИА

Апсны аҗҗарадыррақәа Ракадемия акны имоаҗан ааигәа иҗыҗу (аҗышәәлеи урысшәәлеи), Апсны жәлар рпоет М. Лашәриа абзоурала аҗшәахь еиҗагоу А. Пушкин иажәеинраалоу ироман «Евгени Онегин» азыргара. Уи далахәын, ашәкәыюуы аҗыҗра иадгылаз Апсны Ахада Р. Ҳаҗымба, Апсны иказ Урыстәыла ацҳаражәҳәау С. Григориев.

Ашәкәы азыргараан иқәгылеит:

Апсны Ахада Р. Ҳаҗымба, Урыстәыла уаанзатәи ацҳаражәҳәау С. Григориев, Апсны Ахада иабжыгау В. Занҗариа, академик Ш. Салакаиа ухәа егыртгы.

Апоет автор М. Лашәриа ашәкәы аҗыҗра идырныҳәалауа, ақәеиарақәа изеиҗаршыеит. Иазгәартәит ас еиҗш икоу аҗыҗымҗақәа Апсны Урыстәылеи рыжәларқәа ркультураҗы, рдоухатә еимадарақәа рыргәғәара ишацхрауа.

ГЬАРГЬ ГӘЛИА ИЗКНЫ

Еицдыруа ашәкәыюуы, еиуеиҗшым ахәынҗқарратә хамҗақәа занашәоу Гьаргь Дырмит-иҗа Гәлиа дийҗтәи 105 ш. аҗра иазкны Апсны асахьаҗыҗақәа Реидгыла ацҳыҗрақәҗтә зал хада аҗны имоаҗысит арҗиаы ифотосахьақәа рцәыҗрақәҗтә. Уахь инеит ашәкәыюуы, аҗарауаа, ауаажәларратәи ахәынҗқарратәи усзууцәа, акультуреи аказареи рымаҗ зуа.

Аиубилеитә рыцхә ахәтыр азы еиҗаан апрограма чыда. Ахәылҗаз аартуа аиубилиар ирҗиареи ихәҗареи дырзаатгылеит Д.И. Гәлиа Иҗны-музеи

аиҳабы, аказаратҗаа С. Қорсаиа, анаоҗ лара егымҗаҗылгон.

Гьаргь Гәлиа дыргәаларшәауа, иҗстазаареи ирҗиаратә мөеи ирылацәажәауа иқәгылеит: Апсны Ахада иабжыгау В. Занҗариа, Аҗсны акультуреи аҗуурых-культураҗы тынха ахьчареи рминистр Е. Арсалиа, ашәкәыюуы Ць. Ахәба. С.И. Чанба ихьз зху Апсуа хәынҗқарратә драматә театри Ф.А. Искандер ихьз зху ахәынҗқарратә аурыс драматә театри ркнытә актиорцәа ашәкәыюуы иажәабжы кьақәа ирыпхәеит, иара убас инаҗзан амузыкәтә рҗиамҗақәа.

МАРТ 21 – АПОЕЗИА АДУНЕИЗЕГЪТӘИ АМШ

АЖӘЕИНРАЛА АНЫХӘА

Ишдыру еиҗш, апоезиа Адунеизегътәи амш ИУНЕСКО иаҗнаҗеит 1999 шықәсазы. Убри аахыс, Урыстәылан еиҗш, адунеи атеылақәа шәкы инареиҳаны иазгәартәит ари амш. Апсны аказар, ашәкәыюуы Реидгыла аҗшыҗарала раҗхьаза акны иазгәртән 2012 шықәсазы Акәа, Акультураҗы центр «Абаза» акны.

Апоезиа амш азгәҗара хтәылаҗы есаира иалаҗеит. Уи моаҗысхәеит Р.Ць. Гәымба ихьз зху Апснытәи Ахәынҗқарратә филармония, Апснытәи Ахәынҗқарратә университет, Б.Шынқәба ихьз зху Акәатәи 1-тәи абжәратәи ашкол, (Алҗарҗа 8-тәи ад.)

ЕСНАГЬ ИХАЦУ АПОЕТ ИХЫЦША

В.Г. Арзынба ихьз зху аибашьратә фырхәҗара амузеи акны имоаҗысит Апсны ашәкәыюуы Реидгыла иалаз апоет, апрозаик, ауаажәларратә усзууы Алыҗса Едгы-иҗа Лашәриа дийҗтәи 90 шықәса аҗра иазкыз аиубилеитә хәылҗазы.

Арахь имоахьыҗит апсуа милаҗтә литература, акультура амаҗ азытуа ашәкәыюуы аҗарауааи реиҗш, адоухатә культура абзибауцәа, аҗар, аstudentцәа, ашколхьыҗқәа, апоет иҗынхақәа, иара убас хтәыла араионқәа рхәҗарнақәа.

Аиубилеитә хәылҗазы реаладырхәит Апсны Жәлар Реизара Аиҳабы В. Кәарчия, Апсны Аҗыза-министр ихәтыпуау А. Кобахьиа, аминистрцәа, егырт аҗакыҗықәу аусзууцәа.

Ахәылҗаз амоаҗгарахь ииасаанза еизаз идырбан А. Лашәриа игәалашәара иазкыз авидеонҗамҗа. Ахәылҗаз моаҗыргон апоет, Апсны Ахада иабжыгау В. Занҗариа, амузеи аиҳабы, Апсны Афырхәҗа М. Беиа.

А. Лашәриа иҗстазаареи ирҗиаратә мөеи ирызкны ажәахә кәиҗеит В. Занҗариа. Уи инартбааны дазаатгылеит апоет ирҗиара, амилаҗтә литература аҗиареи ашәкәыюуы ркны апоет илагала, ахәшәарагы итеит.

А. Лашәриа ииубилеитә хәылҗазы акны иқәгылауа апоет ихәҗареи ирҗиареи иазаатгылеит ашәкәыюуы Ассоциация ахантәаы, Апсны жәлар рпоет М. Лашәриа, ашәкәыюуы Реидгыла ахантәаы В. Аҗазоу, ашәкәыюуы Ць. Ахәба, Т. Чаниа, Г. Аламиа, А. Лагәлаа ухәа егыртгы.

Апоет иҗыҗа гәақьа Кәтол ахадара аиҳабы В. Кәарацхәлиа иакәзар, иҗыҗауаа зегьы рыхьзала аиубилеи аиҗаауцәеи уи зәалазырхәызи зегьы иҗабуп хәа реиҳәеит.

Ахәылҗаз арлаҗыхуан иныбжәаршә-аабжәаршәны Акәатәи аҗаралашаратә җараиурҗа акнытә ақәыҗшқәа инарыҗоз ашәақәа. Акәзаратҗаау Дыҗын Чуреи ләкәзар, иналыҗеит адыга жәлар рашәа.

Аусмоаҗгәтә иалахәыз ирызшан ааигәа урысшәала иҗыҗыз А. Лашәриа ишәкәы.

Алыҗса Лашәриа дийҗтәи 90 ш. аҗра иазкыз аиубилеитә хәылҗазы моаҗан иара убас Очамчыра араион Кәтол ақыҗантәи абжәратәи ашкол акны.

Кәтолка имоахьыҗит ашәкәыюуы, аҗарауаа, аstudentцәа, Очамчыра араион Ахадара аҗара акәша аусзууцәа, араион абырҗәа рхеи-

лак анапхгара, Кәтол ақыҗа ахадара, абырҗәа, аҗар, апоет иҗынхақәа.

Саси-җшәеи еиҗны аҗхьа инеит апоет анышә дахьамадоу, уака игылоу ибакаҗы ашәҗқәа шьҗартәит, дыргәаладыршәеит. Уи нахыс Кәтолтәи ашкол акны еиҗкан аиубилеитә хәылҗазы. Иубартә икан А.Лашәриа иҗстазаареи ирҗиаратә мөеи рзыргаразы ашкол арҗауцәеи аҗауцәеи ахәылҗаз даара рьшәзыҗарҗаз. Аҗауцәа исахьаркны ирыпхьон апоет иажәеинраалақәа, инарыҗзон урт ирылху ашәақәа. Агәалашәарақәа ирыпхьит Апснытәи ахәынҗтәи университет аstudentцәа.

А. Лашәриа ирҗиамҗақәеи иара ихәҗареи амилаҗтә литература арҗиараҗы иааныркылоз атыҗ, насгы уи илагала кәимаҗ иазаатгылауа иқәгылеит Апсны ашәкәыюуы Реидгыла ахантәаы В. Аҗазоу, ашәкәыюуы Ассоциация ахантәаы М. Лашәриа, апоет Т. Чаниа, аҗарауаа, ажурналист Е. Беиа, Очамчыра араион абырҗәа Рхеилак аиҳабы А. Думаа, араион аҗара акәша аиҳабы Ф. Цьынҗыа, җыҗқәтәыла еиуоу хьынҗыуау Е. Аҗеиа. Аиқәшәара реаладырхәит иара убас апоетцәа: Гә. Сақаниа, И. Хәарҗкиа, С. Агындиа.

АҔСНЫ АШӘЖӘЫӦӦЦӘ РЕИДГЫЛА – 85 ШЫҚӘСА

«Аетә шаша кыдшәаргы,
ашьта жжаза ажеван акны
иаанхоит!...»

...Амчымхара иахьаны, шөышықәсала зхақитра рхаеыр ртахыз хажелар, ршьала икәбаны уи иефирхааз, цхьака иммакөызтдшаз ахацеа нагақа ускан Ағсына иахағылан! Убард друузаксын хауаажелар ргаөца дтымтөо зышьта аанзыжызы Самсон Чанба.

Ағсуа жәлар хтәурых акны уи иааникыло атып, хәарада, иха-ракуп. ХХ-тәи ашөышықәса ала-гамта инаркны, Ағсынарызы иа-нуадағыз аамтақа рхаан, ипста-зааратә нысма уанәгәлпашуа мбашья амазам Хәпсадгылы хауаажелари рпеицш азы иаа-рақа шьарда хшырацаз. Абас-хатәра ду злаз ашәкәыӦӦы, адра-матург, иналукааша ауаажелар-ратәи ахәынтқарратәи усзуаы, ағсуа милат-хақитратә қөпара-кны, хажелар рақхьагылацәа ры-гәта дгылан еснаг деикәкаца... Ағсны Асовет мчра анышыақылы, хажелари ххәынтқаррей ре-итеира ианаамтаз, Ацентртә Ана-гзаратә комитет (ЦИК) ахантәара азиуан, ашәкәыӦӦа Рейдгыла рақхьатәи ахантәағыс дыкан, иара убас Ағсны ацара-азаратә ус изныкымкәа дшахагылахьаз ухәа, ирацеоуп ахшыӦышытра зүташа.

Абас, хажелар рпеицш иаз-кеитәахьаз ағцзаша инысма ишаныцшуагы, иафәсахьатқәа иахынзахәтоу ихартәаны аар-пша алшазом. Иамтзура харакуп хәа, азғыы ахьз имырхацацт... Уи ауафрей ахатарәи анау – зегы ирыцкуп. Самсон Чанба иаазара еилукаарц утахьаз, дызхагылаз ахәынтқарратә ус дүкәа рнаӦс, дзылтыцы ршәнутқа чыдала иммагигоз аусқаа урзааигәаны иуды-рузароуп. Уака иаарцшуаз агәы-былра хатала изымбазгы, имехак атдәари еснагтәи игәыхәи зым-дыруа, иранахәо акырза имачуп. Абас, хажелар рзы акрызтдзкуа атоурхтә хәфәсахьа амилатә цәа рыкәныхны, зейцшла рзынеира, хәарада, ааскәтәи аамтақа рзы хнапала иефиркааз акоюп. Самсон ипстазааратә қөкы хада – дзылтыцы иаажелар рыматц аура акын изы-қзас. Ус анакәха, ихьз угәлашә-ацыпхьаз агадура ду узцәиртүа-зароуп. Аха икамзи, хажелар ирпын-гылаз ауадафәра хьантәкәа инарывс-аарывсуа, Самсон ибжа еитбажа ацәбаа зымбазьазгы, рнысмакәа еиғагы «игәылыршәаны» ишәкә-дыргылахоу. Ажәлар ртоурхтә гәлашәара еснаг иефюоуп – аламала аггы аманжзом! Нас, ихакума, аамта цәга ихажәнатцз ацәкәырпә хәашькәа гөышгыла иафәгылази инабжьагыла-аабжьа-гыло – «акьтәыра иламгылози» аазарак акны реикратәра?

Шака насыц ду рымоузеи, зы-гәра гоу – ипшәоу ахацеа еиғам-сқәа залхәа игылоу ажәлар! Урт ирузыкызы Самсон Чанба, зегь рақхьаз дәпсуа хатан – ағсуара иашьтәз, иағныкәызгоз! Акыртуа меншевикцәа Ағсына ианахапаз, Ағсуа жәлар рхеилак (АНС) акны, урт ақәылацәа ирхаргәз «ау-асцәа» рыхәаны, «иртәахьирц иртахыз рқәыцмарә» аартны хажәлар идирбон... АнаӦс, инапы злакыз аусқәа зегь рыкны, хауа-ажәлар ргәы итцхөз азтәарақәа, хьатрақам қамтзакәа, гөышгыла дырзыкәон. Итцабыргны, уи ахатц ацхләшә иалачцаз ацәымза дафь-зан – длашарбагаха, реиха иань-уадағыз хажәлар рыхдырра зырфө-хуаз ағхьагылацәа дыруазәкын. Хәпсадгылы иатцагылашаз афәр чы-дала дрыштан – ипшауан... Урт, цхьака иаңсаны игыларц азы, цсу-атдс раазарәи цара-дыррала реи-зырхәари рыкны тәамәахә зықәза-мыз дреиуан. Ағстәзааракны аб-бзи ишара дышырышәтоу иафь-зан – иахьыкәзаалакгы илапш-рхын. Зыжәлар гөыкала ирзыкоу, Самсон ифьзцәа агыцқаа зытзыз ахацеа роуп, Хәшаз илпцғагы зы-баам, алшара чыдакәагы зытц. Разк дуны схазы ишьон, абас икәз аазәа бзиа, ағхьагылацәа илапш хаа

итдәшәахьаз рааигәара сахьыкәз...

1966 шықәсазы, Самсон Чанба дийжәтәи 80 шықәса ацра аламта-зы, иара изкыз сгәлашәарақәа еизганы ажурнал «Алашара» ар-едакция сатааит. Урт рыкны иахәрақ ахшыӦышытра зысгоз – дызха-гылаз ахәынтқарратә матзурақәа рнаӦс, хауаажәлар рыфәнутқа еснаг дзыкәныкәоз, иаарцшуаз аказшья бзиакәа хатала избахьазы изды-руазы ракәын. Гөыкала истахын, зейцшла ихьыз агәларшәара акөымкәа, иара дызлақаз – Ағсуа хатц иафәсахьатқәа ағхьафәа рызнагара. Зегь рақхьа игылан иаамысташәара, иуаажәлар рпе-ицш азы ахара ихьыра, фьцәара зықәзамыз ипстазааратә гөамч... Ус шака? «Акрыздыруа «аха-цәа» еснаг иаукахым»... Цьоуки рмацзурагә кәардәкәа ирыцәшәоу, ма рьуаажәлар рмилат хдырра фәрхәларц «хьхьынтәи» адта рымазу сыздыруам, аха «иахьатәи аполитика рацәак ианаалом, иал-шоны икалар – хәхәапшып...» хәа, сыргәыңны соурыжыт. Избон сзышытәз аус шылымтүаз. Уи хьа-ас исыман. Зегь реихагы сгәы нзы-рхаз, сгәлашәарақәа зныз ақа-адкәа рцәызит... Анацәлымбейт, иахьы? Аамта цәга иартцасыз ақшатлакәа хылагәыла хәилатца-

еихымсыгыуа, дыдратцас игоз рна-пейнкәыбжы. Ех, уцсаңа лаша-хааит Самсон хазына!.. Хажәлар рыфәнутқа уи иааникылоз атып, егы уеушәаргы, ахартәара удаууп, икәал Ағсына иацәмызааит...

АнаӦс, аескадрон аеыжәлацәа рыхьзала иааркәафәны ажәкәак саргы исыдын. Сыкәгылар ахы-ркәшамтазы, избон Самсон икызы ақәад ак шанитцәз... Ағсуаа хтә-урых акны ацәк ду змаз ахтыс азгәатарә, аказара злаз ағсуа еибашьцәа рылшарала еиғәказ ашәафәари акәафәри рыла их-дыркәшеит.

Адирәаены, хәрхәтәкны аеа-зыкәтәарақәа шцоз, Жәлар рка-миссарцәа Рсовет (Совнарком) ахь, абри аамтазы Нестор Лакоба дупхьот хәа, хәр ргыза икытәи адта соит. Итцабыргны, хькәкыла изыкыз сыздыруамыт, аха адтәа хымпәада инагзәтәын.

...Ағсны иахьабыра зыназ ахы-бра иахылапшуаз снейра зыкыз тыртәан, Нестор иахь снарышәт. Акыр ицәсысәз – Самсон Чанба-гы уака дыкан. Уанзагы издыру-ан, арт ахацеа афәр рыкны уск ан-рымаз, цсуатдс раазашья чыдала ишәзәлымхаз. Уи ағгылазашья агәаеанызаара сәатон. Рақхьа, ар-рлейшәа инакәыршәаны сәаи-

АҔСУА ХАЦА (Смыр Чыкь (Мыстафа) игәлашәарақәа рыкнытә)

ны ианхьыс, ақәзаара иацәынхаз ажәлар хзырейбагара абас из-кәадахәзи? хәа, акыр иахааганы исыман... Зегы аамта-аамтақ рымазаап... «...Атц ашамтазы егы илашәаргы, шарпыетәа иана-амтоу игылоит!... Ауафроуп – хәи змазам! Аха, рыцхарас икоу, уи шәкәыла иуцтәзом, хылагы иуза-ахәазом, Самсон иеицш шьала-дала иулазароуп!

«Ағсадгылы абзиабара мацара азхәом – уазықәпалароуп еснаг!» хәа, Самсон лассы-лассы иажәа иалан. Иара убасгы, «Ужәлар рлахьынцәа уазықәпозар, иатх-хар ухы рықәтәрагы уазхизароуп!» хәа, ихәалон... Итцабыргны, уи ахатц «ихә гәа итәзомыт!»... «Ағза бзианы иахьану аурагы цәагәоит!» хәа ағсуаа хәжәа иалоуп. Ихьзала егы абзиара узәаргы, «иабааи-геи» хәа, уаг дызтәазом – «Ағхь ахьааиц иааиуеит!». Иабштра ақ-зар, иабду Кәаташь Крымтәи иа-башьра (1853-1856 шш.) иалахьыс, иакымкәа афьрхәтәарақәа аазырц-хьаз иниркны, ганс иахьурхалакгы ауафрей ахатарәи ирылақаз, «Егри Бзыңи рыбжара гәыларасарак ие-иывизуаз уаан!» хәа рзырхәон.

...1930 шықәса, хәажәкырамза алагамтазы акәын. Ағсуа кавале-риатә ескадрон акны, Ағсны Асовет мчра шыагылеицжәтәи 9 шықәса ахьцәра азгәахтән. Хтәурых акны уи арыцхә зыкыз иначыданы, акыр-туа меншевикцәа Ағсны ралцәари Ағсуа хәынтқарра иахьақәы-ргыларәи ирыдхәаланы иахәап-шуаз хажәлар, еиғагы агадура ду рзацын. Хәрхәтәкны асеицш, гөыргәратә еилатәарак анхауаз, Ағсны ахадара чыдала азәлымха-ра аадырцшуан. Уи аены дахтә-аит Самсон Чанба! Рақхьа ажаа иман аескадрон акомиссар Аиба Хәацарат. Уи ахатц ацара-дырра харақыз, аказшья бзиакәа иры-лақаз, цсуатдс дахьурхалакгы ипшәаз уафын. Ағсуа еибашьцәа раазаракны иахьабыра икәғьы-уан, игәрагы ргон. АнаӦс Ағсны анапгара рыхьзала дызкәгылеит Самсон. Иахьагы сгәлашәарақәа инханы икоуп, уи иажәа шыахәкәа ирытцз амч. Урт ушырызырәуа – фьц ағсабара унықәгьышәа, цәанырра чыдак ацәкәырпә ла-сқәа уныштәаны дуней хазынак ахь инатрысуан. Нас, Хәпсадгылы хауаажәлари рахь угөыбырла зы-рфьхуаз мцәбзык шатцәышатцәуа – фьцәара ақәзамкәа, угәатцәа не-имданы унамеханакан... Иахьа-гы слымхәкәа иртауеит – иажәа ахьркәшамтазы, ағсуа еибашь-цәа ршьапы икәгыланы, лассы

ит Ағсны аөнутқа зейфәкаара иа-лагаз ақтанхамәатәи хейдылақәа ртагылазашья – ирыгыз-ирьбзәз... Нас, тынч дынхәлапшын, «иахьа хькәкыла хәаира зыкы – акаде-миахь шөыштроуп!» – ихәан, уи хшазыкоу дазәлымхазшәа, дынха-лапшны иеааникылеит... Иаалы-ркәаны, ари афьза ахәашьтәбжы аныкеитцә, итәаз зегы «аууы» ааилхаргеит. Цьоукугы, «Москвака хрышәтәуеит» хәа, иньцәкны иа-азфьтцкәызгы калақәеит.

Хшыкьбжы мацк ианааихсыгь, Нестор иажәа инацитцеит: «Шыкә-сык ацара ишәтәз иахьынзахәтоу ишхартәаамгы, иахьазы ишөыха-ратәи иаабот. Ағсны зехьынцә-ра иммафьсуа аусқәа ииашаны рымакәтәра иахылапшша ака-дркәа хәзхәзом. Абрака аитцәара хәмоуп. Абри акнытә, ацарақны ишөынхаз ашыкәс апышәахь аиа-гара атахны иахьхәзәеит. Ижәды-руаз! Шәара, цхьакәтәи шәзанаат – хажәлар рыматц ауроуп! Ус анакәха, уи ишахәтоу еицш ишөылшаразы, хауаажәлар шөырзәиғәаны, рыб-заара уахгы-өынгы шәалагыла-зароуп. Абри ауп академикс икоу, – ихәан, мацк даанфәсит... Амт цы-рузар иуахауан. Зегы хлымхәкәа кьдтәны, «иацитдарызеиш» хәа, хәпшын. «Мчыштя азиас ахы

цөымгхейт. Цаскақәа икәитцәшәа, сзыӦназ аөнатцәа ицеикит. Ағшәа еихак иаасырган, изулакгы аса-пат фьхны, «итакыз» дөылсыжыт. – «Акомиссар ихәатәи шөахьцәан азы, шәтеикит. Иара диашоуп, уаха ус кашөымтән... Аамта уада хтә-гылоуп, ахәатәеибатцара хәмаза-роуп!» хәа, иаргы иахәтыр баны, акыр срабжыны иноусыжын, сар-гы ус ахь сәеит. АнаӦс, ари аус цтәахәзаап, аха сара иабаздыру-аз... Амрагы акыр ихьшөтхьан, апартна араионтә комитет абиуро ахь иупхьомт хәа, адырра ансыртөз.

...Сахьәеиз – изыхәтәз еизаны ицшын. Азөыбжәтәи Ақытсовет ахантәағыы уака дыкан. Аизара аартны, икалз ахтыс иныкәыр-шәа итәаз инрахәаны, Абгацә Та-рас «Ишөыхьы?» ихәан, азтәара сара сахь иааирхейт. Уажөыштя икәшәара зыкьбазгы аргама избон. Саргы рацәак сәадмыр-халакәа, «сара аггы смыхьз-еит. Акыр зыкьбаз азөыр дыкәзар ихәааит» – схәеит. АнаӦс, Ақыт-совет ахантәағыы ддыргылеит. Уи, «ари ақкәыны сарей аус зейци-уам, цхьакәгы еишушья хәмазам» ихәан, иажәа аафәхитцәеит. – «Ихьзәицимуа шөеихәар стахуп» анысхәа, «Азөыбжә ақытәкны иапшөымоу сара соуп. Сара ие-иыскаауа аусқәа иара ипиргоит... Абас, нада-аада хшәахәо... цхьака цашья хәмазам... Абиуро иалоу абри жөдырузар стахуп» – ихәе-ит.

«Нас, ихауәауазеи?», – ихәан, Абгацә Тарас ихь шыштыкыны дын-сәапшит. Избон исырпәбарар шамуаз. «Нестор Лакобей Самсон Чанбей Ағсны араионқәа хшаны ханрыдыртүаз, зегь рақхьаз ха-уаажәлар рахәтыр баны, рыматц аушья шөақәшөыршәа хәа, адтәа хәртеит. Амилитца иахьаи араи-он апрокурори арака шөтәоуп... Шөымеида имамкәа, азин итәда ақытсовет ахантәағыы, «схәатәи иахьпәит» хәа, 13-өык анхәа ртә-крә?», – схәеит.

Ишызбоз аус ахьрхарта аеақ-сахауа иалагеит. Абгацә Тарас иниркны, абиуро иалаз реихә-рабөык еицәкны исыдгылеит. «...Иазхоит уажөыштя, иахьанца иунахәчхәлахьоу рацәоуп... А-Смыр цкәын дахьашам ааб-зом», – рхәан, инаргыны гөыбған иртеит. Атцхәтәаны, зегы еицәк-ны «аус еицәжуоуп – даеа мөак-гы шөымазам» хәа, инхәлабжәкы-ны хәурыжыт. Ахьбра адылтыра-гы сахьымзәцызт, амазаныкәагәа дсыхьзаны, «актәи дупхьот» хәа санлыргыжуаз. Тарас итәц сана-зааигәом, «...Самсон Кәага-ипа, иухәаз сахаит, хьаас иумкын...» – хәа, ибжы сахауан... Иамтзурагәа уада санынәла, ацкәкыкәа дьчхо, дыспыланы – сааигәыдихәәалан, «амцәтәкәа хәлуцәит...», – ихәе-ит. «Самсон Ақәантәи ател дызса-сит... Ари ахтыс илымха итәсазы, хьаас ишимаз сирдырит, «шеихы-лапшроуп» хәагы нацитцеит», ихәеит. Нас, ххәла хнейдтәалан, Азөыбжә анхамәатә уқәа рцашья акыр инартауаны хәлацәажәе-ит... Уи акәхейт, амшгы ахәла-рахь иааиуан, «Абзиараз» хәа не-ибыхәаны, хәидытцит. Сандөылт ицәсысәз, ақытсовет ахантәағыы дсызпшы дгылан. Хәицны Азөыб-жәка ханьхынхәуаз, «итцабыр-гны, самхәцәкәеит», – ихәеит... Иначыданы, «Кьаразаа» дрыланы акыртуа меншевикцәа Көдыры иан-рабашьуаз, аахақәа шиоухьаз, урт изынрыжыыз агаанцькәа знызынла дышдыргәамтүа ухәа, исеихәаз рацәоуп... Ауха, исымакны сасра иныка сымәахиган, ағсуа цлапа пату сыкытцеит. Уи нахыс, иаргы саргы хараза хәизааигәахейт. Аус еицауанатцә, азөык иеицш ххәоу еибытан. Иначыданы, сылымкаа уи ахатц ақы днацхаразы цьара дшымәахымтцыз хәа сқәыр, – сыкәгьыз еилагам.

Шыкәсыки бжәки раахы-сыкьтәи, зчөицьыка саазыхьаз Азөыбжәа гөыблыс иштысхит. Итцабыргны, раацсарақәа рацәа-ны исыдын... Ари ағсуа қытцәа атоурых бзи аман. Дырмит Гәлиа, Симон Цьанашья, Григори Делба, (Алгарта 8-тәи ад.)

ахьытцнауха – ашья ашьяпакны, икеикеиуа еснаг ицкәоуп! Аха, амшынахь икылсаанза ихәашь-уеит... Убри афьза хьмыхьразы, ххәынтқарра икәнаргыло адтәкәа ахылапшра рзуны, хажәлар иры-знажәгароуп. Зегы ирыцкуп хауа-ажәлар рахәтыр баны, ишрыхәтоу еицш рыматц аура! Шөахьыкәзаа-лакгы ишөхашөмырштын, шөа-ра шөышәан ари шпышәароуп! Нас Ағсны антыц ацарайуртәа рахь шөыштра шхалшо ала ажә-шәахәтәуеит!» – ихәан, икәгыла-рәгы хиркәшеит. Самсон дназ-лаз итәгә алабжәарақәа кәтәны, Ағсны араионқәа хәрзыршеит. Сара Учамчыра сәкәшөеит. Уахь сгарагы Самсон ихь иадитцеит. Рақхьа, иқытә гөакьахь – Атарака сымәахиган, ауха иаб игәратә сирсасит. Уака, апату исыкәырцәз, еснаг ипхәз сгәтәкны ианхәе-ит. Зегь реихагы сгәлашәарақәа инхаз – ауха тынч акрыф-акрыжә хәанаидтәала, ипхьарцә аакнихын, хажәлар рфыхәтәратә ашәкәа рынагзара инацшыгеит. Сара дьшашьаны сихәәпшуан... Шака казара харакыла урт апхьарца иа-цихәоз – сдыршанхейт. Самсон занаатла дшәахәафьзу, хәынтқар-ратә усзуфьзу реилыргара сцәы-удафьын... Адирәаены – шыжь-натц, апартна Учамчыратәи ара-ионтә комитет актәи амазаныкәагәа Абгацә Тарас икы снеиган – сиир-дырит. Иаргы хнейра дазпшыза-рынт. Атцхәтәаны, «абри ацкәын хәлапш ихуп, пату икәшөтцә, аусгы ишөыруы» хәа инахәаны, Ақәака дхынхәит.

Абас, рақхьа апартна араионтә комитет акны аусура саладыргеит. АнаӦс, Азөыбжә ақытә садырце-ит. Анхәшәа-чашәа афьц аамта ишатцанауаз аиғәкаара атахын. Ақытанхамәатә культура фьцкәа инартбааны рьшәта ктәын. Урт, ауадафәрақәа рацәаны ишрыцыз-гы, ақытә ахадарәи сарей ххәоу еибытаны, адтәа ихамаз инакәыр-шөаны, реиғәкаара хәазахшәон...

Шыкәсыбжак акара цхьан... Өнак, шыбжьон агөылхәтәыра-зы сәааитаскып хәа, саагыларта акны сахьяаиз, ағшәма гәалак ши-маз гәастейт. «Иухьы?» хәа сани-азтәа, ахәара итахзамкәа, «Хкомиссар (абыжәуа рыкны ақытсовет ахантәағыы ус акын ишыштәз) 13-өык хьытәуааа ааиган, сыанатцәа ице-икит» ихәеит. Игәастәзар, итцабыр-гны, ус икан. Ақытсовет ахантәағыы илеишәа акыр ицьбаран. Иара итәала, «мацк исыршәар снапакны ипшәмааири» хәа, дхөыцзар ақә-хап. Изыззәрызеи, саргы акыр ис-

АЛИТЕРАТУРАТӘ АМЗАР

ЗҰЫМҒАҚӘА РЫЛА АҒСНЫ ЗЫРЫЗГОЗ

Гьаргь ГӘЛИА диижьтәи 105 шықәса ҕит

Гьаргь Дырмит-иҕа Гәлиа – адунеи алиитератураҕе ибзиан ирдыруа шәкәыюуи, публицистип, уаажәларратә усзуоуп. Уи аҕсуа лиитература ашьаҕаркәи Дырмит Гәлиа иҕа иоуп. Дыюуан урысшәала. Ирәиамҕақәа акыр абышәәқәа рахь еиҕаганы иҕыжьын, миллионюула аҕьаюцәа дырхәит. Уи ианәкәзаалакгы аҕара игон абаюхатәра, аха абаюхатәра ахала акгы аанагазомыт ашәкәыюуи ажәлар дырцәыхараны

дгылазар, дызхылцыз рҕоурых бзианы изымдыруазар. Ашәкәыюуи иаб изикыз аповест аюра даналагоз, иҕаҕьа иаацәырцит зцаарак. Уи иазкны аповест аххәаа аҕы иоуеит: «Сара лассы-лассы схы сазцаауеит: Дказцазеи, мшәан, Дырмит Гәлиа жәлар дырпоетны, уаажәларратә усзуоны? Схаҕы ицәырцуа ҕак зацәык ауп: уи ижәлар рыжәпара далагылан, рыгәҕьа игәҕьихан, икаицоз зегьы дара ирзеиҕхәп, ркультура шьҕнахып хәа акәын ишыкаицоз, амалрхара дашьҕамыт, иаабац зегь реипш дьнхон... Иара изы аҕьа игылан ауаюу иламыс...»

Гьаргь Гәлиа аҕсышәала дцәажәомыт, аха уи гәыла-ҕыла даҕсыуан, аҕсуа жәлар рказьша бзиақәа илан, рцәсар дрыцныкәон, ржәйтәи-рәатәи ҕицаауан. Ииюуаз, иаҕицоз зегьы рҕы аҕсуа иҕыҕ аанкылан иман, аҕсуа идунеи убон, ражәабжькәа, рлафкәа, ражәаҕкақәа ицирхырауан.

Гьаргь Дырмит-иҕа Гәлиа диит 1913 шықәса апрель 14 рзы Аҕсны ахҕны-қалақь Акәа. Ибзианы абжьаратә школ далгеит, нас

кәҕиарала аҕышәарақәа ҕины дҕалейт аихамәа анцьнырцәа азыкацоз Қарттәи аинститут. Изанаат ала ацараҕы иааирцшуаз адыррақәа ирчыданы, астудентра ашықәсқәа раан ихы азцо далагеит арәиаратә усурагы – даҕьон асахьаркыратә лиитература, бзиа ибон адунеи аклассикатә оымҕақәа, Мрагылареи Мраҕашәареи ажәларкәа рҕоурых иаххәааз арәиамҕақәа. Хәарада, уи дышкәыҕышыз рсабарала илаз абаюхатәра ахы цәырнагеит, аха, алиитературадырәцәа азәырюуи ргәаанагарала, аус ауит, анырра канацеит аҕсуа сахьаркыратә лиитература ашьаҕаркәи Дырмит Гәлиа иҕырцшы – ажәлар рҕы уи имаз ахьз-аҕша, ажәлар ирзаҕицахьаз апоезиатәи апрозатәи рәиамҕақәа, жәлар рҕоурыхи ркультуреи ирызыкыз аусумҕақәа.

Гьаргь Гәлиа ицара далганы Аҕсныка даныхынхә, аусура далагеит Амшын Еиқәәҕтәи аихамәа аргыларәҕы, аха убри аамҕашы апублицистикаҕы иаиорцшхьаз ақәҕиарақәа ирыбзоураны, Акәа иҕыҕуаз аҕар ргазет «Комсомолец Абхазии» аредактор ихаҕыҕуаюыс дкацан. 1939 шықәсазы – аказара аусқәа рзы Аҕснытәи АССР аҕы акомисариат иатөз акәша анапхгара идырцеит. 1930 шықәсазы иоит раҕхьатәи ажәабжь «Аҕықәакны», иаб Дырмит Гәлиа иажә-

абжь «Атәым жәоан ацака» амативқәа рыла. 1936 шықәсазы иҕыҕит иповест «Ашьоура». Уи нахыс жәашықәса рыюныҕкала ииюыз зегьы иаарылыхәҕәон Аҕсны аамҕа ҕыц иазаанагаз иаацәырцшуаз «Сакьан ааҕынра» (Аҕсшәахь еиҕеигеит Н.Б.Киут). Ари аповест ала Гьаргь Гәлиа еицырдыруа шәкәыюуеит. Дык-амзәр калап рхәаюык ари аоы-мҕа зхатәи бызшәахьы еиҕаганы измам. СССР анапхгара ахә харакны иршьеит аповест ацакы, иалоу аазаратә казшьа, афырхәцәа рмилаҕтә цыдарақәа, аҕсҕазаараҕ аиюызареи абзиабареи иааньрыкыло аҕыҕ. Убри азы иара иаҕашьан СССР Ахьынҕқарратә премиа. Автор даанымгылазеит «Сакьан ааҕынра» аҕы, икалеит уи иацыз аповесткәа – «Ақалақь гәыҕбаа», «Кама», «Сакьантәи аоызцәа». Арҕ аповесткәа кыҕпхьын ажурнал «Новый мир» аредакторс иамаз ашәкәыюуи аурыс поет дузза Константин Си-монов ибзоураны.

Гь.Гәлиа 1948 шықәса инаркны Москва дьнхон, адунеи иадыруа «Литературная газета» аредколлегия далан, дыкан СССР ашәкәыюуцәа Реидгыла анапхгараҕы, СССР ашәкәыюуцәа Реидгыла аревизиатә комиссия анапхгаюыс. Иара иаҕшьгарала «Литературная газета»

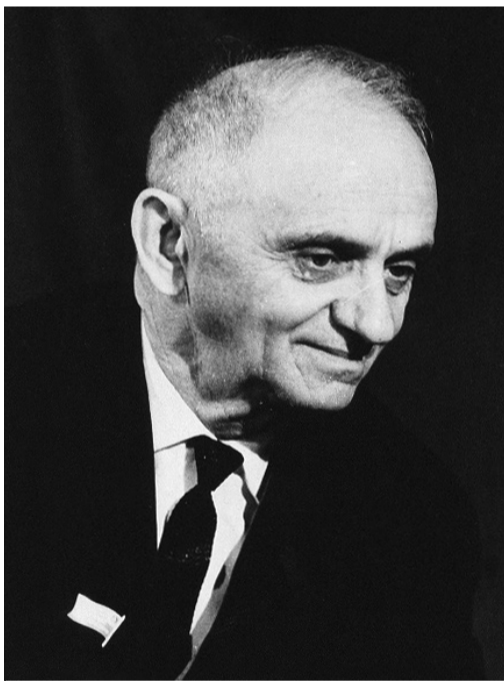
аҕы иаҕдан «Пушкин иныхәа» зыхьзыз аҕәлацә.

1950 шықәсазы «Новый мир» ианылеит ашәкәыюуи иповест «Асасцәа еиқәәцәақәа». Аҕсны уи аимак-аиҕак ахылҕеиит. Хшьам дгыл «аҕшәмацәа» ргәаанагарала, асасцәа еиқәәцәақәа хәа автор дзышьҕаз ақырҕцәа роуп хәа ирыҕхьазеит. Хәарада, ацә иақәкны, - ажә хәа шырхәо аиҕш, арака зегь зықәкыз дара ракәын, аха ашәкәыюуи ибаюхатәра, ипшышәа, исахьаркыратә ажәа ари аҕәаанагара ахәра иазырхан. Ирхәоит Аҕсны жәлар зегьы ршьапы икәнаргылеит хәа Акәа ақалақь аҕы имоаҕаз аповест аилыгара, аха ицәара зқәымыз аиҕагыларала назаза ихыркәшахеит 1953 шықәсазы – Сталин иҕсра инашьтарххны.

Гь.Гәлиа – аҕсуа патриот ду иоымҕақәа аҕыҕ ду рymoуп адунеи ажәларкәа рлиитературақәа ркны. Урҕ иреиуоуп аҕоурыхтә романқәа «Азеибафара», «Омар Хаиам изку ахәамҕа», «Сулла», «Афининтә иааз ауаюу», «Михаил Лермонтов иҕсзаареи иҕсрей», аповест «Саб изку аповест» ухәа еҕьырҕы. Гь. Гәлиа ибиография ануп Кембрицтәи ауниверситет иҕнажьыз аенциклопедияҕы, «Адуinei ашәкәыюуцәа» зыхьзу аҕыжьымҕаҕы.

Иҕсзазаара далцит 1989 шықәсазы, анышә дамадоуп иаб июны ашҕаҕы.

ААМҒА ХЬАНҒАҚӘА РГӘЫЛСРА

Мушьни АХАШБА диижьтәи 115 шықәса ҕит

Мушьни Лаврент-иҕа Ахашба диит 1903ш. апрель 23 (ажәйтәтәи амзар ала) рзы Очамчыра араион (Кәыдрьтәи аучастка) Цәкәашь ақыҕан. СССР-и Аҕсны рышәкәыюуцәа Реидгылақәа дрылан. Аҕсни Қырҕтәылеи ркны акультура зәаҕсазтәыиз аусзуоуи хәа ахьз ихын. Ахьынҕқарратә хамҕақәа рахьтә ианашьан: «Ахәҕырҕе дырга» аорденқәа оба, амедалқәа «Ацьаҕы аеалкааразы», «Кавказ ахьчаразы».

1911ш. М. Ахашба дҕалейт Цәкәашь ақыҕантәи ашкол. 1915ш. акәзар, Очамчыратәи еиҕау алагарҕатә цараиурҕа дҕарҕейт. Х-класск данрылга, аҕшьбатәи акласс ахь даниас Акәака ихы ирхоит. 1918ш. дрыдыркылоит Акәатәи арцаоратә семинари-ахь. Ацара иҕон 1923 шықәсанза. Аҕсуа бызшәа амаҕар ирзаҕхьоз Дырмит Гәлиа инапхгарала еиҕаказ алиитератураҕе хейдикыла иҕнажьуаз анапхгаюуи ратә журнал «Ашарҕы-еҕәа» раҕхьатәи

1932ш. инаркны атакзыҕхьау амазаныкәгаюс дыкан.

М. Ахашба иааҕсарақәа шьардоуп аҕсуа милаҕтә журналистика ашьақәгылареи арәиареи рус акны, аполиграфия аусура аҕышәныртәалараҕы зьабаа маҕымкәа иаду дреиуоуп.

1937ш. нахыс акәзар, агазет «Аҕсны қапшь» аредакторс дахадыргылоит. Иусура (1944 шықәсанза) иалагзаны 1938 – 1957 шш. раан Аҕсны Иреиҕазоу Асовет Апрезидиум дамазаныкәгаюын.

Ашәкәыюуи, ауаажәларратәи ахьынҕқарратәи усзуоуи М. Ахашба 1957ш. инаркны 1975ш. азынза ахьыҕтәи журнал «Амцабз» аредактор хадас дыкан. Акыр шықәса инеиҕынкылыны ажурнал «Алашара» аредколлегия далан.

М. Ахашба исахьаркыратә оымҕақәа еидызкыло ашәкәқәа жәаюа ҕижьит. Урҕ иреиуоуп: «Ахьыцқәа рсцена» (1920),

«Ацаҕшьара» (1924), «Алло» (1929), «Иалкаау» (1957), «Соук-ари еҕьырҕи» (1971), «Иалкаау» (1976, 1983), «Ацыри Каиматхани», «Мырзакан Гьечба» (1988), «Аҕынха» о-шәкәыкны (аҕсышәалеи урысшәалеи, 2005). «Аҕсны қапшь» абиблиотека асериала хазы-хазы иҕыҕхьан иажәабжькәа «Хаи, дад, аписар, закә кампаниоузеи, ишаахауҕәара!» (1928), «Алло» (1929) ухәа еҕьырҕы.

Алиитератураҕе цсзазаара иалагылаз ашәкәыюуи илагала маҕымкәа икоуп аиҕагараҕы. Аурыс бызшәа ахьтә аҕсшәахь еиҕаганы иҕижьхьан Л. Толстои иповест «Хәҕы-Мураҕ», иажәабжь «Х-ҕсрак», А. Фадеев ироман «Агвардия ҕа», Ф. Мордовцев ироман «Прометей иҕеицәа» (аҕыҕцәахәкәа), И.Крылов иажәеинраалақәа, А.Кешоков иповест «Ашьыжтәи азазаҕы ашьҕақәа», иара убас адунеитә лиитература ахьтә Е. Хемингуеи, Робиндранат Тагор ухәа рюымҕақәа.

М. Ахашба июхьан апиесақәагы: «Аҕхьатәи амш аан ашкол акны», «Ацаҕшьара».

Аҕсуа лиитература аҕиареи ашьақәгылареи раамҕазы акрызцазуа ракәны иаланагалаз иреиуоуп аоажәатәи ашықәсқәа рынцәамҕазы иаҕицаз ажәабжькәа «Хаи, дад, аписар, закә кампаниоузеи, ишаахауҕәара!», «Алло», «Ацуныхәа акы иаҕсам схәан, аха...». Алиитератураҕа аоҕәа ркнытә ахәшьара бзиагы роухьан. Иоымҕақәа иахьагы ажьыаратә школқәа рпрограмма иалоуп.

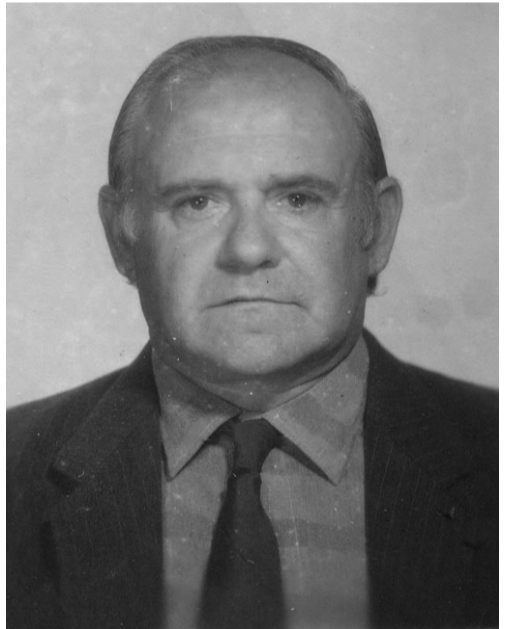
М. Ахашба иажәабжькәа релизаашьала еиуеиҕшым атемақәа цәырыгоит, аҕсзазаара ацабырҕ аадырцшуеит. Иажәеинраалақәа ракәзаргы, арәиаюуи ихаҕа дызхааныз, дызлагылаз аамҕа еилыххә ирныҕшуеит. Абасала, амилаҕтә лиитератураҕы имоашьауа ишьҕа аанижыт.

Мушьни Лаврент-иҕа Ахашба иҕсзазаара далцит 1992ш. апрель 9 рзы.

И аамҕамкәа зы-цсзазаара иа-лцыз аҕсуа шәкәыюуи Валентин Дбар диижьтәи 70 шықәса цуеит.

Валентин Григор-и-иҕа Дбар диит 1948 ш. май 1 азы Гәдо-уҕа араион Цьырхәа ақыҕан. 1987ш. инаркны СССР ашәкәыюуцәеи Аҕсны ашәкәыюуцәеи Реидгылақәа дрылан.

Аҕсуа цасқәеи ақь-бзқәеи ахьныкәыргоз аҕаацәара иалиааз, алиитература бзиа избоз арҕыс К.Ф.Зизариа ихьз зху Акәатәи аш-кол-интеранат №1 далгеит 1967 шықәсазы. А.М.Горки ихьз зхьз Акәатәи ахьынҕқар-

Валентин ДБАР – 70 шықәса

РГӘАҒЫ ДААНХЕИТ ИУАҒРА ЕИЦАМКЗО

ратә арцаоратә институт акны иреиҕау ацара хиркәшеит 1972 шықәсазы. Арраматцүраҕы иу-алҕшья анихига ашьҕахь, 1978 ш. инаркны аус иуан Аҕсны аонудҕкәти аусқәа рминистрра Гагратәи араионтә кәша акны, амилиция амаиор ичын иман. Акыр шықәса инеиҕынкылыны аус ахьиуаз июызцәа-иқәлацәа, анапхгаюуцәа ркны хәҕыр икәын инапынцәкәа ламыс цьа-ла рынагзара дахьақәшәоз, дахьрылукаауаз азы. Абрантә ауп 1998 шықәсазы тәанчара дышцазгы.

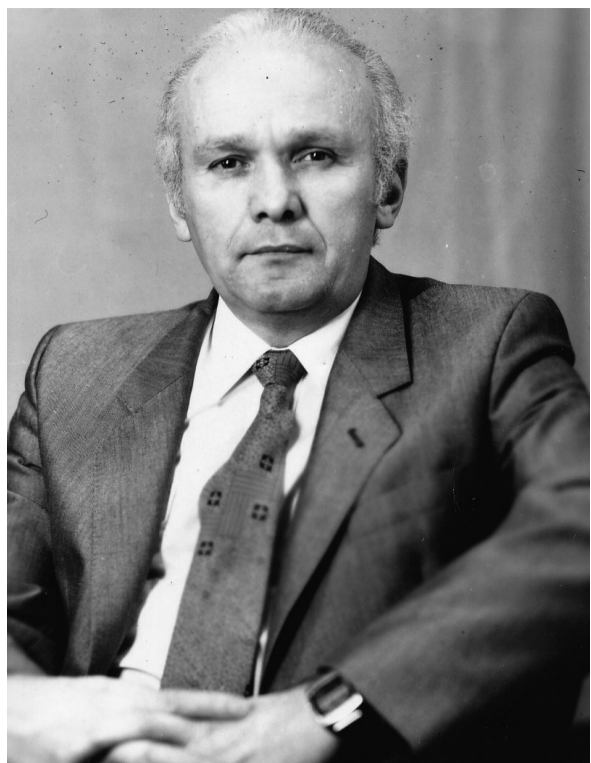
Валентин Дбар асахьаркыратә оымҕақәа раҕцара далагеит ашкол акны ацара аницоз нахыс. 1965 ш. раҕхьатәи иажәабжь кыҕпхьын агазет «Аҕсны қапшь» («Аҕсны») акны. Адыроашықәсан ажурнал «Амцабз» ианылеит иажәеинраала «Сара сышкол». Аха, хара имгакәа ашәкәыюуи апроза ашка диасит. Еиуеиҕшым

ашықәсқәа рзы алиитератураҕе журнал «Алашара» ианырҕон иажәабжькәа.

Арәиаюуи Гагра дшынхозгы, лассы-лассы Акәака даалон иоымҕақәа иманы, дырҕауан ашәкәыюуцәа Реидгылеи ажурналқәа рредакцияқәеи. Ашәкәыюуцәеи иареи реиқәшәаразы еснаҕ аҕәацпхәара иман. Алиитература иазкны реицәажәарақәа аҕәахәа инаҕон. Убри иначыданы ашәкәыюуи иказшьа, иуаюра ухнахуан, аамысташәара илан. Абас дыргәа-лашәоит уи июызцәа, дыздыруаз зегьы.

Аҕсуа рхәаюуцәа ириҕаз ишәкәқәа иреиуоуп: «Раҕхьатәи ааҕынра» (1979), «Ашәҕкәа ан-гәылцүа» (1981), «Аҕсы дша-хәҕым» (1984), «Иаанкылоу ашәкәы» (1989).

Валентин Дбар иҕсзазаара ҕахцәеит 2010 шықәсазы. Анышә дамадоуп иқыҕа гәакьаҕ Цьырхәа.

НИКЭЛА КЭЫЦНИА 80 ШЫКЭСА ИХЫЦИТ

АҔСҤААРА АЦҤА КНАҤА

(Аессе. Н.Кэыцниа ирѣиаратэ портрет азы хэыцрақак, штрихқак...)

АДНЫҤАЛАРА

Акыр шықса раахыс кэфиарала аҥсуа милаттэ литература амац азысуа, хтэылафэ зыхыз рдыруа апоет, апрозаик, апублицист, аитгафэ, ауаажэлларатэ усзуфэ Никэала Ҥарашь-иҥа Кэыцниа гык-ҥсыкала 80 шықса шэытра аиубилеи шэыдаһнықаллоит. СССР-и Аҥсни рышэҥыфэ Реидгылақеи Урыстыла ашэҥыфэ Реидгылеи рлахэыла 1955 шықсазы акыҥҥы акны шэанцэириц инаркны аҥхэафэ шэажэ-инраалақеа еицгэртэит.

Акэатэи ахэынцкратэ арцафратэ цариауртэи, А. М. Горки ихыз ахыз Акэатэи ахэынцкратэ арцафратэ институти шэанрылга ашэтахь шэцара иацышэцэит А. М. Горки ихыз эху Москватэ Алитературатэ институт акны. Абарт ашықсақеа раан абаохатэра злас арэи-ауи алитературафэи шэыҥышэон, аҥышэынтэ-лара ама шэанын. Шэоымтақеа рнылон ажурналқеа «Алашара», «Амцабз», агазэҥқеа «Аҥсны қаҥшы» («Аҥсны»), «Аҥсны», «Советская Абхазия», ашэтахь: «Еҥэаҥаа», «Литературна газета» (Москва), иргэы-лоуп еиуеицшым аизгақеа, «Аҥсуа поезиа антология XX ашэ.» (2001; 2009) убрахь иналацаны.

Арэиара аус инашыны еснагь шэыжэлэр рыцэҥеи рыбзиэи шэалагылан, ауаажэлларэ арэиара шэалахэ-ын. Мшаэнеицш, аҥсуа интеллигенция ахатэрақеа шэреиуаны хтэыла аҥейицш лаша шэазааҥсоит. АҥсҤа-заарафэ арцқеа зегы реицнагара шмариагы, ааҥса-ра шэыншэыргшуам, аханатэ еицш, арэиара шэнапы алакуп, аоымта фыцқеа аҥышэцэит, егьтшэыжэуеит. Ашэҥыфэи аҥхэафэи анеиҥыфэи, инеиимадоу до-ухалагы еизааиҥоуп.

1960-тэи ашықсақеа рзы аусура напы ашэыркит Аҥсуа радио акны. Акыр шықса инеицныкылыны раҥхэатэи алитература-сахьаркыратэ журнал «Алашара» амац азыжэуит. Шэижэа шықса уи аредактор хадас шэыкан, шэылшамтақеагы шэардоуп. Шэеиҥкаратэ баохатэра азгэатаны, 2004 ш. Аҥсны ашэҥыфэ Реидгыла ахантэауыс шэалыруеит. Аҥсны раҥхэатэи арэи-ара еилазаарақеа ируаку акны ишыаҥгылахоу атра-диция бзиақеа рыцарафэи, реихаҥарафэи аихьзарақеа аашэыргшит. Аҥсуа шэҥыфэи ртаацара ду еиды-кыло аиҥкаара напхара азыжэуит 2010 шықсазанза.

Зэымтақеа рыла аҥхэафэи ирдырыз ашэҥыфэи хатэрақеа ируазэку, аус ахыжэуазаалакыи иашэы-рпшуан арэиаратэ кыбажи апринципреи. Амилаттэ кыҥыҥ арэиарафэи шэалагала ахэшьара бзиа зтэтеу акэны икоуп.

Еиуеицшым ашықсақеа рзы ажэеинраалақеа, апое-мақеа, ажэабжқеа, аповестқеа, афоризмқеа еидыкыло шэышэқеа хыҥхэара рацэала итцхэиет. Шэпое-зия еицш, иналкааны иазгэаҥтар ахэтоуп шэроманқеа: «Аҥкари ахэтеи», «Алашэ иблақеа аныхты», «Ашьа ицаша», «Аҥшатлакэ». Егырт шэоымтақеа ркны еицш, аракагы урт ирныцшуеит шэыжэлэри шэыцсадгылы ржэытэ-рэатэ, аказаарэи акамзаарэи ианрыбжэылаз акэзар, аидгылара аарцшны рыдгыл гэакы ахычарафэи иаадырцшуаз агэымшэара. Ауадаарақеа шырхыргоз-гы, хэжалэр жэытэнатэ аахыс ирмоу рдоухатэ мчара еснагь аиааира шэо еилыха ицэырыжэеит, насгы уи ишеиқанархо, рдеицш азықарафэи ишырцхрауа.

25 инареиҥаны аҥсышэала итцхэоу шэышэқеа рхыцхэарафэи икоуп аурысшэахь еиҥаганы Москва итцхэу шэажэеинраалақеа реизга «В ожидании чуда», аповестқеаи ажэабжқеаи еидыкыло «Праздник».

Шэара шэеицшыруеит иара убас еиҥаҥыны. Ххатэи бызшэа алшарақеа аашэыргшит еиҥаганы хсахьаркылатэ литература иалажэгалаз аурыси егырт ахэанырцэтеи аклассикэи рырфеиамтақеа рыла. Шэара ишэымтаны аҥсуа ҥхэафэи ироуит А. Пушкин, А. Некрасов, А. Блок, К. Симонов, Д. Рождественски, А. Воз-несенски, И. Чавчавазе, Г. Табизе, И. Абашизе, С. Капути-киан, Е. Межалитис, К. Кулиев, Р. Гамзатов, М. Чукут, Л. Толстои, И. Тургенев, А. Бунин, Г. Маркес, Ф. Шиллер, У. Шекспир ухэа рыымтақеа.

Арэиаратэ гэахэара зцу ашэҥыфэи хатэра, аханатэ еицш, аоымта фыцқеа рыла аҥхэафэи шэыргэ-рғалааит. Агэабзиарэи агэамчи ацны, ақеранцыра ду шэыманы шэардаамта шэыцсадгылы шэыуаажэлэри шэрыгымааит.

Аҥсны ашэҥыфэи Реидгыла

Зыхыз нагоу, алитературатэ ҥышэа ду змоу аҥсуа поет, апрозаик Никэала Кэыцниэи сарэи хэибадырит 70-тэи ашықсақеа раан, саныстудентыз. Ускан уи ажурнал «Алашара» аредакцияфэи аус иуан. Алитературахь зшыафэ неихызгаз ашэҥыфэи фарацэа хзын, аиашазын, насыҥ дуун хэҥысуа литературэи хми-латтэ казарэи иацгагылаз арфеицэа рыфэаажэара, рызырара, рааигэа агы-лара. Иара ибадырра амомент ахата-гы иартысуан реиаратэ гэахэара фыцк. Никэала Кэыцниа сышиднагалазгы раҥхэатэи сажэеинраалақеа ртыхэ-ла ауп. Ускан ажурналафэ, ма агэзэҥ афэи фымтақеа укыҥхыриц азы, урт, аредактор хадэ инасангы, уи ихатыҥ-уаа, акэшақеа реиҥабацэагы рылаҥш нахыргар акэын. Уажы интырхэица-ны исгэалашэом раҥхэатэи хэиҥылары аан сара сажэеинраалақеа (урт егыа хкы рыгын ускан...) рызбахэ ала еибаххэаз зегы, аха исхаштуам шака агэыбылра атэны, ҥсышэа кэандала, гэаартыла дсацэажэаз. Ицэгь акы зындыз, акы саҥхындэз хэа агэахэара ситеит. Иар-гы дычкэынан ускан, аха акымкэа-фам-кэа иеизгақеа тыцхэан, аҥхэафэи иры-латэахэан. Дыҥбэеаза дрылагылахан 50-60-тэи ашықсақеа раан аҥсуа лирика акырза ахыҥша шытэхыз, ауаши, аҥ-сабарэи, аамтэи реинырра, аҥсадгылы атоурыхи рызхэыцра атема быжэ-фыцк, ҥсҤазааратэ пафос фыцк ахазтаз автор-цэа. Хэргыи ихаман, сгэанала, Урысты-лан «шестидесятники» хэа изышэыз реицш иказ арфеицэа, иахыагы игэхэ-ааганы уззыхыныша ажэеинраалақеа мацзам. Ускан аҥсҤазаара аконтра-стацэара, аиҥыхырстақеа нарцбааны иа-ныҥшыртэ, уафэи игы архытхытыртэ аҥхэафэи иаарылашэит Н. Кэыцниа иажэеинраалақеа «Адгыл сықоуп сар-гы аамтала», «Амэан».

«ЗыҥсҤазаара мэаса ашэала, Игы алакоуп уи иахыла... ИҥсҤазаара цэҥа иманшэалоуп, Аха, дад, убригь аамтало-уп... Ахтысқеа фынтуа ахауа иалоуп, Эа мышқакыгы иашта италан, Зегы ды-рбаш даеакала... Адгыл дықоуп уиҥ аамтала...» – Абас икоуп, хэыцрақеа даеа хэыцрақеа нахырфеиара, ацэҥеи абзиэи дгылахаантэи реимак алирикатэ фыр-хата иныцкэтеи идунеи иузақэымытхо иказцо апоет ицэахэақеа. Ускантэи апо-етцэа фарацэа поэзия иацз ароманти-ка цэааа иазыхэауаамыт ахыаа, агэтын-чымара – аҥсуа доуха, аҥсуа бызшэа, амилаттэ хэара икэҥырхара иартысуаз, аихабацэа рхы зкэҥыртэз, аицбацэагы хыҥы-хымзэи згым еидараны рыжэаа икэыбэеоз аамта еибаха-еибафара.

Никэала Кэыцниа ицэгь дысзааи-гэазтэыз хтысқеа Акэатэи арцафратэ институт афэи еиҥкааз, Владимир Анқэаб напхара зитэз алитературатэ хейды-ла ду афэи иарэи астудентцэеи реиҥы-

«Иахэатэи аҥсуа литература аҥсы шцоу, апотенциалтэ ишарақеа шацэмачыз агэ-ра хыргы ируакуп... Никэала Кэыцниа ишэҥы «Арагэаҥшы» (Афоризмқеаи агэтахэы-црақеаи).

Иафоризмқеа ртематика тбаауп, цэа змам аҥсҤазааратэ зцаарақеа шытыруеит. Ара икоуп акэыҥара, агэцарақра, агэеиыкараара, аҥиара, агэымбыльбарара, абзи-абара, ацэымгра, ауааи (азэи) аколлективи (ауаажэлларэи) реиыкэзаашыа, ахазына... ирызку ажэа хырышэыҥэа.

... «Арагэаҥшы» аңтыц нахыс фыҥгэала иаххэар халшоит ари ажанр хара хэы ашыақэгылара иара ихыз иадхэалоуп хэа. Иара иакара иоригиналтэу, насгы хыҥхэ-зара рацэала афоризмқеа даеа ҥсыуа шэҥыфэи иреиамтафэи ихамбац. Ари, хымҥа-да, кэеиара дууп».

С. ЗЫХЭБА

«Аиашазы, иҥэоумтарц залшом апоет кэыҥш иҥгэаҥра. Н.Кэыцниа иалкаау тэмақеақ иеыртэиҥгом: хэсовет уаа зызыхыцуа, ргэи итхыо акы-гы иара ицэтэымзам. Ақэыҥшара, ахацара, акэынырра ҥшақеа, ауааы иҥе-ицш лашақеа, уи ҥсра зкэым иуқеа ухэа рышэахэароуп изыку Н.Кэыцниа ипоезия аҥырақ.

Н.Кэыцниа ипоезия неизакны иугозар, илшарақеа мацзам: уи иахэатэи ауааы иҥ-тахэыцрақеа акыр ирышышэалоуп – ииашаны иаанарцшуеит, аамта апафос ахукаа-уеит.

А. АНШБА

«Никэала Кэыцниа иажэабжқеаи иповестқеаи реизга «Афыхара» акны ажэабжқе-еи аповестқеаи ртематика аагоуп иахэатэи аамта акнытэ, иаадырцшуеит иахэи уахэи хазтагылоу аҥсҤазаара, фырхэацэа хадас урт ирылақеаугы еиҥарак хы иамеиҥго, зус гык-ҥсыкала иазыкоу, аиаша мэа иангылоу, ахэахэа фэҥышэуа уаауп.

Имыруадаақеа, ахтысқеа еиламырҥақеа, автор дышпоету мэашыо, апоэзиате цэа ркэынны, аҥхэа дрыдрпхэалартэ икоуп аизга иагэылапалаз аоымтақеа».

Т. АЦЫБА

«АҥсҤазаара, адгыл ақэзаара, ауаара, аира, аҥиара, аҥсра – ауааытэыса ажэ-ытэза аахыс дзыргэаҥыуа, дызмыртынчуа азцаарақеа Никэала Кэыцниа ипозиафэи итема хаданы, апублицистикатэ мцабз ргэылкэо иубоит. Автор иоымтақеа рэи иҥе-ыриго афилософияте зцаарақеа аҥхэа шэардаза ддырхэыцуеит, хара аҥсҤазаара ацахэ – ддырцшуеит».

Р. ҚАҔБА

Срыхэзэит, саҥтахэит сара убрака, Дал аҥсҤа амца аңташуаз!.. Сгэы самжэо-зар, зхатэи шышэцэктэ еидара иацоу ари ажэеинрала аира зырцыхыцхы ин-лукааша аҥсуа царауа Шь. Инал-иҥа истати каимат «Дал аҥсҤа амца аңта-шуаз...» ахыз акэзар калап... Н.Кэыцниа иилирикафэи аклассикатэ казшыа шытыка-ахэоу атемақеа (ацэҥа-абзиа, аҥсра-аб-зара, ажэытэ-афэатэ, агэкаҥара-агэыҥра, агэрамгара-агэрагара) иаха аҥыжэара шрымоугы, ахатэ тыҥ чыда ааннакыло-ит арэфлексиятэ (сахьаркырала, ҥссихо-логиала ауааы, арфеицэи ихы аңтицаауа) цэааа здаабало ахырхартэақеа. Убас икоу алирикатэ гэтацэаажэарақеа иреиуоуп, иаххэозар, «Шыта азынра шааиҥахо сныруеит...» хэа хыс измоу ажэеинра-ла. Ауааы иҥсҤазаарафэи икэыҥшыреи, иуаыбжарэи, икэра ахаазаарахь ина-гоу анафэстэи имэеи рызхэыцра иацоу тыхэаҥцэара згым агэыҥбарақеа ра-арҥшыразы апоет иалихэуит аллеҥори-атэ-ассоциативтэ хэыцшыа: «Акырцхыи млеишеи аҥкэахэа, Афаанахал нас асы-рхэи. Сыҥхына цэит, уи сеиҥахоу, Иагысхэаэом баша: «Ухыңхы!».. Шыта азынра шааиҥахогы сныруеит, Хны-рхэышыагы амоума ицаҥ! Азқеа хыц-заап, узрыуам, Ақэақеаҥ кыдтэаэит цас». Аха аҥсҤазаара акыба-зыба иалц-ны, иныкэыргышшэа, хылкыа-фылкыа-ла акэзаргы знысымэа ханзыргышыло апоет, иилирикатэ ҥцамта еишишаало-ит, ауааытэыса илахыиҥца арахыыц-па иахынхэалоуп хэа гэынхэтыстэла хэахэанызцо метафорала: «Сахьхала-шаз, иамуит, сызхалом, Истахым икоугы ззар: Цэыкэбарцтаз махэык сахынхэало-уп, Сыфэшеит ауп, уи аақэацар!..» Апоет зныкыкэа сиднагалыхан ажурнал «Алашара» аредактор хадэ иахасабала. Сымацара сакехарым уи идызбалахэаз ашэҥыфэи изын шэардаза зтазкуаз казшыа: уи дзыҥхэаз уеымтэ абышшэа, астиль абыртқал икылихуан. Угэаана-гарагы хэтырла дазныкэон... Убасоуп иахэагы.

Ажурнал «Алашара» аредактор хадэ иахасабала Никэала Кэыцниа жэашыкэ-сала уи иадибалаз аҥыбаа, иазкэитэаз аҥхэзаша даара пату ақэцатэуп. Уи аамтала ажурнал адакыақеа рэи аеаана-артит литературатэ эпохак, ишыақэгыле-ит хмилат рсахьаркыратэ дунеихэаҥшыра ахэшьара злауаша хырхартэақеа. Убарцқеа зегы хэтакахыала иара ихзы инапкэтеи рыдхэалоуп.

Н. Кэыцниэи сарэи акырза хэизаа-иҥэанатэит Аҥсны ашэҥыфэи Реид-гылеи, егырт арэиаратэ хейдылақеаи, ажурналқеа рредакциякэеи аибашыра калаанза изыҥназ ахыбра (иахыа Аидгы-лара амаду афэи икоу) аанука хусеицура. Апоет гэлымтэах Таиф Ацэеи сарэи ашэҥыфэи Реидгыла аконсултант-цэас хакан, иахэиилаз аусуратэ удаа хэыҥгы, Никэала напхара зитэз ажур-нал «Алашара» аредакцияте удакэаҥы зынза еизааиҥэан. Энак фынтэ-хынтэ хэнеибамбоз ыкамызт аредакция аусуф-цэеи хэреи. Ускан, 80-тэи ашықсақеа ры-лағамтаз алитературатэ ҥсҤазаара зы-рцыхыцуаз, арфеицэа гэахэара фыцк рызтоз ахтысқеа рацэан. Имэаҥысуан аймак-аиҥа мацымкэа изцыз ашэҥы-еи-лырҥарақеа, ажанрқеа рыфэиара апробле-мақеа ирызкыз аплэнуқеа, апоэзиате хэылҥызқеа. Алитература алартэара Абиуро амчала лассы-лассы имэаҥысу-ан ақытауааи хэреи хэфэиаратэ еиҥы-ларақеа. Аха хара имгакэа, цэкэыргыа бааҥсны фэаазхаз ақыртэа шовинизм, Қарттэи аекстремисттэ еиҥкаарақеа ихаларгалаз афэи хшыара хэанакеиет. Аҥсуа университет ашэтахь ашэҥыфэи-цэа Реидгылагы рымшар рымуит уи амэала Аҥсны атшэаара напы азыркыз амч еиқэатэақеа. Ашэтахь арэиаратэ еиҥкаарақеа рхыбрафэи ауп аҥырақеа аусура иахыалагаз аҥсуа интеллиген-ция бэҥэала еидыкылаз ауаажэлларатэ Форум ду «Аидгылар». Н. Кэыцниа ажурнал «Алашара» аредактор хадас дышкэзгы, лассы-лассы «Аидгылар» ашэа дымэахыцтуан. Аусутэ нтэаэомызт: аамта-аамтала атак рыталатэны Аҥсны атоурых афальсификация азыуаз ақы-ртэа царауаа, ашэҥыфэи, аполитик-цэа. Москвак, 19-тэи апартиатэ конфе-ренцияхь идыкэцэахаз ааҥхэара ицэгь еиднакылеит аҥсуа интеллигенция. Ажурнал «Алашара» анапхэаык иахэса-

(Алғарта 7-тэи ад.)

Анатоли ЛАГЭЛАА

Анатоли ЛАГЭЛАА

Ажэеинраала ҕыцқэа

ИЦЕИТ ӨА ШЫҚӘСЫКҒЫ

Ицеит өа шықәсыкғы, иаргылеит акөа,
Хашьтаһка хьапшны иҳазгәәтом...
Иҳалшазғы ыкоуп, знык ххы хрыәәап,
Хазхымзас хдырцуеит, хашатом...

Иааит өа шықәсык, асеицш ицөыцса,
Иахықәжью ианымлац герапарак!..
Хаихароуп хаиха, хамтөароуп зынза,
Хазтахымғы ирымбароуп хлара!..

О, мап, хара хусаө икам хзыцшөо,
Ашьанцеицш, ак амыхьуа еиқәхароуп!..
Уи хатлағы амаһкөә ақша ианаршөшөо,
Ашөыб ду рықәжын, ахөароуп!..

Ирхөеит рхөеит, ихөатөыз,
Ант анейкөшөа, акагрыжьюазма?!
Аха аиаша амаа зкыз,
Уи хөызбацагөла ишыуазма?!

Ахауа иналашөкөа ицеит,
Уи азы азөыр акырихьма?!
Ус шыафакғы карымцеит,
Мамзаргь ақөырымтит гөыхьла...

Шьта иакөыцит ахөара,
Икалаша азөгы изынкылом...
Аха иргоитеи иара агөра,
Ус рхы ларкөны иаңылом...

Уи адацкөкөкөа гөгөзоуп,
Зынза иуызцжөазом аиаша!..
Ахөымпал ахыц еицш ирххазоуп,
Азбахө шөмыршалароуп баша!..

Сгөы итаңхос лашарак тыцны,
Амца аркөатама зынза?!
Ицеит сгөыгракөа насдырцны,
Сааныжыны схала сууза...

Заа имоахыцма азын цөхөыра,
Башаза ааңын сазыпшын!..
Сныцатөазтгы цлак ашөшьыра,
Тынч сзазызырцтгы амшын...

Чынчак пшыаала исахөйтхөйтрын,
Еилкааны ишамоу аднеи закөу!..
Саргь уи ашка саахыцпырын,
Иснардырру адгьыл ду хазкөу?!

Згабкгы лыччапшь ааөапахазтгы,
Лафк цахө-цахөуа исхөарын!..
Хөықәкгы аңшзара агөапахазтгы,
Жөәан цамцамрахь ипырын!..

...Урт зегь ыкан са сзы иацынза,
Ихааза сгөацакны инхоит...
Уацөтөи амыш санзахьымза,
Иацтөи сымаз-исызоит!..

Изакөатөкөкөз ибеит уи дызлоу,
Икацөкөам урт рыгөрагашья...
Идыруеит гөатала изеицшроу,
Идыруеит урт ргылашья, ртөашья...

Аха изымыпшааит уаха өахөшөык,
Изрыламцеит урт ауаөра...
Ирызгөагөазом уаха өацшшөык,
Аиқөатөа рхыцөеит дара!..

Нас икаицоз, дрылцырц изеит:-
Ус шөыказ, шьта уаха ижөуам!..
Өацшшөык цьара усгьы ишөымбеит,
Адуinei еиқөатөала исызшөуам!..

Урт дытрак убас еизынхеит,
Уахагы рыбақөа хтуам...
Ашкөакөа анырба ишанхеит,
Аха ирызкажьюам ани ргөам!..

Адуinei дара рзыхөан еиқөатөоуп,
Урт рылаөы иааиуам өа пшшөык...
Аөстаа дмаалыкьуп, дынцөоуп,
Иааимыртыц ыказам шөык!..

Уи игөалакөа баша изазом,
Изымчхаит зынзак дызлаһаз...
Ауаөы раз, уццакыр, изухьазом,
Уаразөк ма ушылашөу уеиқөахаз!..

Аиаша иашьтоу иахьагы,
Хазьзацөкөоушөа, хгөы хөацусеит!..
Уи иахыччө, өа шьоукгы,
Ацөгьа ршыуашөа, иавахысуеит!..

Убас хөацстазаара цалоит,
Адөы хөкөнацы хөаөтеиуа...
Аха зны-зынлагы хөашөалоит,
Хрыдыркылоу, нарцөы хөахьнеиуа?!

Ихөкөкны аңсөаөа инацөоу,
Ианааитахха, хцөа наххихуеит!..
Аха уи азцаара шхьанцацөоу
Дырны, нак еицөацөахыуеит!..

Саргачамкуеит уи лыпшра,
Лыччапшь сыкөнакөоит сшыра!..
Илыргылыр лылшауеит лара,
Сызцаара атыңаңкөкьа, лыцшыра!..

Исоуам сажөақөагы ртак,
Хыкөк итахауеит, изтыуам!..
Ма еиқөахандаз урт рыхөтөк,
Уашьтан еицөу акагы сызхөыцуам...

Еилыскааит шысхөоу и лгөы ицөу,
Арахөыц еицш, инасымпыцшөоит!..
Нас абри аума са исыхөтөу,
Схөадыгөылауа сазхөыццөоит!..

Сыкөрагь сақөгөыгуан сара,
Зынза акгы амхөазөит спышөа!..
Смаца еилалыцсеит лара,
Исзаалцазеи, аңыныш мзышөа!..

Нас, сеицөиргы өазнык,
Дысырччауам, лгөы сыцөөыгьуеит!..
Егысыгым шысхөауа, апыс,
Санкөыпцш исыхьыз, агха сыхьуеит!..

Өымтзакөа сгылан, сгөыпжөара зегь лбаадо,
Са сывара хөацк длатон!..
Уи амацөпшь деицшын, ихьцөкьагы нацааөо,
Ауаа бзиақөа ишхам рхьиршон...

Исымычхөазт уаха, имахцө дааныскын,
Дныкөкшан итыгь исырбеит!
Ибыз наихөлашөан, иихөоз даакөыцын,
Дкөитца итыгөаө днатөеит!..

Ивара игылазгы, абжөазап рыцөа,
Унеины акрухөазар, ирхөоит!..
Ухала иумөақөар, мшөан иаурхьуазөи уцөа,
Икаркоуха шөышыкөса ицоит!..

Көац хөыцк сыргылоит аамтала абра,
Сашөақөа ирасхөоит, абзеираз!..
Сахьыпшаатөу рдыруеит ирцөахаргы сбара,
Иахдырцуеи, сахьыкоу анеираз?!

Сахьынзацо сеидру, уи сымөа ахьынцөо,
Шьта дыршыагы амам аиашаз!..
Сзалпшуам схышө хөыц, ақөадаас зхьыццөо,
Сыржөеит сара сыблақөа, зегь збашаз!..

Изургөакуеи ажөеинраала,
Иузымөуазар ишахөтоу!..
Дөаө ускөак уерынраала,
Нак иудырца, ухы итоу!..

Ус схөеит хөа, цкьа уеицхьхөыцаа,
Аха уахьнымхалан атөым...
Ажөа цсызцас ианумпыццөраа,
Уацрыцгөышья, уара иутөым!..

Зегьы ирымоуп лахьынцөк,
Адөы икөуп ишрызгөамоу...
Акьиа ианилцсаалак дак,
Анцөацөкьагы дгөамцуеит, хөамоу!..

Абас хөацстазаара анрыххо,
Ахыкө ианхыкөдыргыло аиаша...
Мамзаргы ахра ианаөаөа,
Цөырцшья зимами еиқөзырхаша!..

Икасцоит абрака аңкьацца,
Сыргозаргь сьыццөазегь саарылхны!
Иуршөыр икалои улахьынцца,
Улахь аөаөара иааныхны?!

АТӨЫМ ПХӨЫС

Исылсуеит, исылсуеит, исылсуеит шьта изжөыз,
Ибгөапхөм дөаө цөыцөк снахөар!..
Исцөыбгөит, исцөыбгөит, исцөыбгөит са сгөы зегь,
Бнапы атыбдоит бхөаца имахөар!..

Макьана сьшпашьуеи, ус скьаф канөацаргь,
Схөатөы харцоит ишыббо сшыапкөа!..
Пытк шсыгыз аишөа снахьыцны сымцазаргь,
Рызара еицөацөажөеит хөагөкөа!..

Уи бхөаца изгөамтөит, иашьыцкөкөоу уи иакөзааит,
Уи зыбнака хөахьыкам дыпшуан!..
Акы ибаргы снахьырхөан иасхөаө: «Сатамзааит,
Иаасыцлымжөыр, уахацөкьа сыцсуан!..»

Уи дгөаазаргь калап, аха инырцшны исирбозма,
Уи итыгь ду ажөак инархөом!..
Зынза ицхашьарамзи, баарылпаан бигозма,
Ауаа хөтөрақөа ус карцазом!..

Бышкөыпцшзас бигама, бижьама, бижьама,
Амамзаара бгөы цнацөазоу?..
Шөыхшара калама, бгөы хьацссан баанхамма,
Ма биццартө бказцзас дөаөкзоу?!

Арака агьалпалбжьы, анака ацөацшны,
Агөыргьабжьи алөөи еилазооит!..
Уи лхөаца наикөөылтт: «Сымш, акырзумфеи,
Уаха аоныка ацара хөахьзоит!..»

Ах, знык иадымхаргы дныкөлан дкөашазтгы,
Аашанза сгөы итымцуа исызхон...
Аха илдыруан уи лхөаца зынза деилашөазтгы,
Игарцгагы лмоуа дмацхон!..

Атөым пхөыс абасцөкьа слырхөаго сымбацызт,
Дысырцт, аха уи дымцазөит!..
Дышкөыпцшыз, дышөаз, уи зынзакгы дымшөацацызт,
Ас илаһаз ашыабстөицш, длыхьзөит!..

Иацы избаз дабакоу, лөылрыххан,
Сышлызхөыцуаз иаасыршөит акарахөа...
Уажө сажөеинраала дарчөеит илгөапхан,
Иаанартызаап ашөгы лгөы ацарахөа!..

Уи нахыс, уи сашөақөа дрыткөеит,
Са зынзакгы исмоузеит ак ахөаха!..
Ани сцөаныррагь сагьит, исыпкөит,
Ихаумтөит схөеит, зынзак атөаха!..

Лара лхөақөрыцс дацхьауан сьшөкөы,
Саргы ськам, икам адунеигьы!..
Сеидру гөышья, иаларшөзар сразкы,
Сашөақөа сеицархөаөп лгөаөы ианнеигьы!..

Аха цытрак ашьтахь дааикөкьашан,
Абзеиразгы ахөаха лмоукөа ддөыкөлеит...
Анцөа ду, уаха абас исызумыршан,
Сгөыроақөа зегь, сырбаандаоуа исыкөлеит!..

...Уажө абрака исымөуагь хөатөуп,
Тынч саатөап агөаарақөа сааркөацны...
Уи аңхөызба, сашөақөа дыртөуп,
Уи дхынхөуеит, са смуза анааиуа дацны!!!

Урт ахөлара ирымнахаанза ирдыруан ишеицырцшаз,
Уажөы-уажө иргөалашөон: «Макьана шөхөыцкөоуп!..
Сеидру иаарпыршөар урт ускан ирхөыцуаз,
Ирлас-ырласны рцаацөа изрархөоз убриазоуп!..

Аха ишыкалах сеидру, уи ауа ианыргөаламшөа,
Уаю илапш ахьрыкөымшөоз цлак амца инатөеит...
Лыхцө цырақөа цшзаза ицеит иара акалашөа,
Ларгь лан илыцылдыраар хөа дшөан, дымхынхөзөит!..

Зынзакгы иунаалом, апоет, угөы кажьюа,
Аума калазшөа, угөрымуа уантөоу!..
Аамта зегь зафом, икоуп иннажьюа,
Акызацөык змыхьуа, иарацкыс игөөөоу!..

Иуаөысны ицозааит ашыкөкөа еишьтала,
Урт рзыхөашь иазөзөоит амал дүкөа змоу!..
Уаразөк иузиааиуам ара акгы хөацала,
Зык ыкам иахьцөан убаөхөтөра ду зго!..

Дыкан, рхөашт, мышкызны иансыхцөажөо,
Дызөызгы бжөамыркөа хөа хкынза иааигөит...
Исзааигөазо пхөыскгы дахьыло дыгөжөажөо,
Сшылзнымкыло шылдыруагы, пхьака дааихөит!..

Дыкан, ихацуп, макьанагь уи игөыраз,
Ианшөартөу дышцөыртөуа хөарт агөра аагоит!..
Ацыхөтөантөи ажөоуп, сгөы икөыоуа, ижөдыруаз,
Ицхьымуа исышьтоу ацсра сацөнагоит!..

Ашекёююу фа Нонна Цыньцал-гҕа диит Очамчыра араион Гыйт ақтан. 1988 ш. далгөит Гө-гытөи абжаратөи ашкол. 1989-1995 шыкөскөө раан атара лҕон Атс-нытөи ахөйтқарратө университет афилологияте факультөт акны. 2000 ш. раахыс аус луөит Гөгыпрыцшытөи абжаратөи ашкол акны аҕсуа бызшөөи алитературөи рырҕаөуис. Литература дөзөлымхауп данқөгыпшыз аахыс. Раҕхөтөи лпрозатө оымтөкөө рнылахөит ажурнал «Алашара», Атсны аше-көююөцөө Рөидгыла итнөкөуа аөар рырфеиамтөкөө өидызыкыло аиз-га «Ашөкыра». Хөзы итҕцхөит раҕхөтөи лышөкөгы, уи иахьзуп «Абзиабара ашөө» (2016).

Нонна ЦЫНЦАЛ-ГҒА

АШЬАУАРДЫН АХЫЦША

Аессе

Еихышөшө иаатуөит амш асаатқөа, амза амшкөа, ашыкөс амзақөа, ажөашыкөскөө рышыкөс-көа... Угөы атанза акөзаргь, изтымцкөа итөахаз ажөла акөта ахылыаауөит, иухөаөырц уөзгы зөгьы амөаханы уөзуиуу узымды-руа укөнархөит. Зыхөашызыу цы-хазыу иухьдыршахьаз ухаршты, гөалашөарақөак рыкөа унтаршөны катөцас инаухөит. Акөта аилых-хара зөгь шалыцшыу өицш, икоу-иану убартөуп, аха иуыкөыгөгөө ацстазаара амчкөа умч дырхом. Ицөыркөа-цөырасуөит цөки гөтөки змам хөсахьөкөак. Убарт убла ишыхгылоу ушьара укөкөит. Иу-

хаштөахөу рцөаара уашьталаргы иугөаламшөө ацөагөа нархьушы-өит, даөа гөтыхөкөак гөкөкаага-ха инауцралан, утынчра ркөалан, уцсы өөкаара иналагөит. Иуҕахьцө-көу ухазгы өилыргамкөа укөыз-газа уаакөлоит. Уөиқөышшыыраз лкаак узыкөмцө, ицөыртөыз ахьаа икөыртөараз иара узыргөамцда ахөта ашьта унхылоит. Уи ухөра ахөырбгыц ацынхөрас ацьыкөахыш өөауцсар иаөызоуп. Ушьа инала-лан уцөөи-ужьки зөгьы өимнөдоит. Иухаурштөахьаз цьушыоз иухөахөаьаз акөта, алцраз өөкөыра уцөыуада-өны уаанхөит. Еилаө-өиласуа ац-төкөкөа реицш ухшыө цөа цөақ өө-

акөнаршөит. Уи акөырша өсаира ижөаөахөит, ухшыбөа ацсцарта амтө ахөаөра иаалагөит. Иуцөызуөит угө-тынчра. Уөаутар инауцрагыланы, укөаөаны инаухысуөит. Уөацөугарц уи ацөа ацкөара уашьтөлоит. Хауа цыкөак уцтагалөзаргы уи акылха-ра азхом, узхөаөырц иаөу ахьаа ажөразы. Иубаргөыз лабжышк уз-көтөозтгы, угөы ацсы ашьарын, аамтөала акөзаргы, ахьаа жөрын. Аха изтымшөө, алаҕырз цтөашуа агөы өиөлөахөуөит, амч алзаауөит. Убыскан угөы ырцых-цыхны убалыбацо узлаз азыблара уалыцшөаз бжык аагөит. Угөы итөаз, узыцхөы-цуаз зөгьы ухаршты ухы нышьтөы-хы уаазыруөит. Ублақөа хтны укө-ша-мыкөша уанынацшлак иуөит иауөкөыршан ишгылоу ура удагы хөыцрашөк змоу ауаа.

Астөкөа ахаара, агөыкра, аць-барара өилацалан азөы ихылцыз бжык ауаөпсы игы ашьара икө-намкөарц залшөм. Ахауа өиөыр-фөа, иөацөаза ахалалар цөа зыкө-көкөоз абжы зны ишьтыцун, зны илакөуан. Мап, уи шөахөабжымы-ызт, жөөинраалакгы өицшымызт. Уи ажөлар ргөы ицхөз дөлацөажө-он. Ибжы иазызыроуан шөөыла ауаа. Иажөахөа өиөартөын, иицөоз навөлашөа амамызт, агөөжө агө-төкөкөа акөаө иаөкөишөөн хөа изу-хөаратөы дыкан.

Дцөажөон иара. Ибжы ауаөы ишьа-ида инталаны дөимнөдон, иаха змамыгы өиднахөлон, ицө-ажөара химыркөшөандаз игөахөау, абна илхөраа ицө азыхь абжөөицш, дөтөнөтөуан.

Ацшөсра өицшыгыт. Еилашөшө-оз абгкөагы рышьтыбжь ашьшы-хөа өиөтөан, изыроуа рыхкөа өи-

дырцөит. Зыхьзы зөгьы ирзышшөз амра аапхашьан, ан лнаөөицш аццпцхь көандакөа наихынашөит.

Зынза игыөкөаагаөит уи абырг ибжы. Хтөрөа шкөакөан ихаршөы, ишлара агөараца дтөан. Дарбан цьсуазаалак игөаца зырцыхцых-шөаз, иацсуара ихазмырштөашөаз цөаныррақөак дыргөылархөлон. Шьауардынымзар акы ахьзымне-иуа ахаракырафөынза ихөлон уи абжы ссир. Оумашөа ибеиан ибь-шөөа. Ажөөтөан, уөиөишь-уаөишь хөа зархөоз, цөарада ахшыө змам рабицара иалиааз, аха ацара змам иреиуаз иаөөын.

Ахөскөынкөа, ахаөкөа рцө-ажөө, идгьыл гөыблыла ибла ахьжыуа иабдуөөа ртөынха - ицсад-гьыл дахцөажөон. Икөра шмацым зырцөабырҕуаз ихы-иөы ианылахьаз акычырақөагы, аамтөала реырзөз-шөа, итөицтөпш ала, уажөазы иа-рцсымтөа дтөагылоушөа убон. Ан лыцшөа цөы илхөө агарашөөицш акөын ицсадгьыл азы ибжы шгөы-рхаагаз.

Хыхь, ажөөан иалан шьауар-дынк. Цтөхөацк зламыз ажөөан иацөа иацөагөжьуан амцөыжөөкөа афөахөа икөө. Ихаракзаны иць-руан. Адгьыл ахьаа аханарштөырц ахаракыра өөагөыланахөлозшөа ихыгөөжьөаөлон, нас инаскөө, ина-скөазө көацк иакараөит. Ус иагьб-жөазит, аха ацшөара згөаца итөахөаз рыблөа тэра өицөа ацөаара хцөзар хөа лацшыла өимдөон.

Илымкөа дөөазөы ихы итөамшөө, дыззымхөыцша азбөхө аницхөоз ишыкөскөа рыкөра цөырганы игө-араца аталар рзыцөгьан. Ихы-мццц ицкөөынра ацөаара дөаштөуп. Иацкөа өөицыхны, инапсыргөыцөа

ианыцрауа ахөыөө наскөөиго-шөа, аманшөөалахөра дакөөиө-он. Илымкөа иаөтөасуан иажөөкөа ирыкөөыцтөуаз ацөаимбарцөа рыкө-ыт-хөөйтөбжкөа. Иара изы өиөкө-ымтөоз хьаан ижөлари ицсадгьылы ртөагылазашьа.

Иицөарц иицөахьз нахөаны иажөа хиркөөөит. Анцөа ду ижө-лар дырхылапшырцгы днаицхөө-ит. Ибжы өиөтөөит, итөиттөпшы рылацшкөа надхөөит. Уи азөы дылпан, дөөазөы длыцшөман, цөо-уы хөа драбн, драшөан, дөөа цьуы хөа драбдуун. Зуасхыр гөгөаз, хөөуө-икөшөара згымыз цөацөарөк дырхө-дан. Зыцөацш ала зырзөөы зөимө-гырөи өилазөаны өөицөрөицшө хөаөа иазнеиуаз дреиуан. Неицыр-көа имамкөа дажөыргы ибжыцкөа өөөитөанөакөм, ацстазаара ацсыц иөаөлацөхөонацы идгьыл ахьаа дө-цхөрааны иагу хөиртөөалашт.

Шьта уи ибжы шымгөозгы, хаарак көөандашышьыраза ахауа иалан ишькыруа. Изыгөза изы-роуаз абгкөа шьта уи абжы цкөа шырмахөауаз агөра шыргөозгы ир-цөицөгьан өөырцсыра. Зөөаны-кылаз ацшөагы хыкөкөыс иамөаз ахаштөызшөа цхьыз хаак иалан. Адунөи иахнагахөуө арыццөарақөа өөырлган, ажөлар өөицөнархөа амацгы өгөы арөыхон, ианыру-ан ашьауардын ахыцша. Иара иацсоу ацөицөа ацөагыла, ахы шьтыхны абжы ссир өөагөыла-нахөөит. Амрагь цьшөырчө адунөи икөөицхон. Ашьауардын ашьтагы ыцхьан, аха иааннажьыз ацшөара ауаа рыблөа ихгылан, өицөрцөуазгы, мелөдиөа хаак өицш, ргөы икөөуөан абжы. Уи абжы мөақөцөаган ура узгы.

АЦСТАЗААРА АЦХА КНАХА

(Алгарта)

бала уи знапы ацөазыз дреиуан Н. Көйтцниө.

Пиундөатөи арөиаратө мшкөа раан акөзар, сгөалашөараө тақөа-амтөа инхөаз өпизодөөөуп Никөөлеи сарөи гөыпцөкөа аҕсуа шөкөөицөөи Д.И. Гөлиө ихьз зху Пиундөатөи арөиаратө Шны аөы хөикөшөө-рақөа, гөаартыла хөиөцөажөө-рақөа. Аракагы тынч, угөы нкаршөны унапылашырақөа уридтөалартө алшара ыкөамызт. Имөагысуан арөиаратө хөылгөазкөа. Урт хры-лахөын, ақыртауа пропаганда зхы аршөаөахьаз аҕсышөацөа иде-илхаркаауан Атсни аҕсуа жөлари ртөурых цөабырг. Исхаштуам, уахык зны Лиудмила Лолуа лаҕшыг-рала Гагра өиөөаахөаз ЦК КПСС акөшөкөа реицөабацөөи, апартия аөбкөмкөа рмазөаныкөагөцөөи хө-рөи хөриаратө өицьыларөа. Аөөө-өөөахөа рхөтөы жөөинраалакөа ирыцшөөит өицырдыруа хөгьсуа поетцөа Никөөала Көйтцниө, Платон Бебиө, Терөнт Чөниө, Таиф Ацьба, иара убас Виөчеслав Куприөнов өөиөцш, өгырт урыстөөылатөи автөрцөа нагакөагы. Аицьыларөа дө-лаөхөын апрөзөик Алыкьса Гөгөуа. Гагра 17-төи апартияте өөизара ду ахьз зхыз асанатөиөафөы зыгьсы зшыөз 100-өкь инарөиөханы аполит-икцөа дүкөа рлымцөафөы инаөегөит дөра зыгьшымыз, икөтөкөуө иа-иашөа-хтөыла, хөжөлар, хөнтөлли-генция жөашыкөсөла изыкөгөоз ахыгышымыра иазкы. Ирацөөын Литфонд ахьыра ацкөа иаөөи-уаөөи хьцөөөажөөоз аурыс, аукраин шөкөөицөөа, аитөагацөа, апубли-цистцөа Олег Чухонцөв, Белла Ах-мадулина, Робөрт Рөждөствөнски, Виөчеслав Куприөнов, Михаил Кур-ганцөв, Гарольд Регистан, Ольга Чаикөвскаиа, Алла Марчөнко, Ана-толи Парпара, Павло Мөвчан, Лео-нид Төлаөаи, Иури Пөкальчук ухөа азөыры.

Ақыртауа-аҕсуа өиөбшьра иа-налага, чыдалагы, уа, Пиундөа хөазыдтөалөлоз, пату зкөахцөалөз аукраин шөкөөицөөа-ақыртауа шө-винистцөа Украина игөаратцаны ирымаз адезинформация иөа-гылөит. Прытөкөк аҕсуа интел-лигенция иреиуаз В. Г. Арзынба инапынцала Киев ианөөиыгы, дөара ирхөацгылт, ринтервиуөа ркыпцхьит, апрөсс-көнференци-ақөа рөөиөцьракаит.

«Игөөөөзөуөит, игөөөөзөуөит сыгьстөазара- ацхөа кнахөа!» Абөс, аөөит игөтыха, игөыбра, уахи-

өнитөи игөөөөирақөа аныгышит аөөит аибашьраантөи илрика. Ари атема иарөиөз иажөөинра-ла «Исымбацөйт Атсөынтөыла...» аҕшь-стрөфак рөы арыцхөра ду иалагылаз хөгьсадгьыл ахөсөхөа илахьөиөкөтөагөу шөыгөла хөаҕьхөа ицөыргөауа, Н. Көйтцниө, иөымтөа хиркөшөит уи адоухөтө нырра зыр-бөгөө ацөаөаөкөа рыла: «Хөгь-садгьыл хөыц хөмаркуама? Иць-ржөарцу зынза хцац?! Ас имчыдан, асгыс мчөан Атсөны ахаан исым-бац!» Аибашьратө драмөа иарты-сыз ахөыцрақөа, агөжөажөарақөа аөөит ирөиарөфөы ицөыргоуп өи-өиөгышөм стилстикатө Көзшөла: цьара-цьара иаөа аҕыжөара амоуп апублицистикатө шытөбжньыөра, дөөөцьарагы- арөиөфөы имцөар ада гьсыхөа амакөа, өныцкөала, гьсихологиала игөөфөы өиыкөкөаз гөтыхөаөараны. Уи агөнахьөла, аибашьра ашьтахтөи аблока-датө залымдөарақөа иаөагы иды-рымжыжькөуөит ахамыштыөхө иалцыз ауаа рыхөарақөа. Абөр, урт ауадаөра хьанцөаөа сахьаркыратө трансформацияс ироуа Н.Көйтц-ниө иажөөинраала «Аибашьра ашьтахь» ацкөафөы: «Аскьөла иа-адгылом абөа дүкөа, гьсөөицш, Ицөхөө, гьсөөицш, адөыцкөаөа-гы аауам. Ажөөан хөацөагышөөит хыхь, оума збөз өөицш, Хөир-планк аахьылар зны, хөныгышөам... Ибөа-хьжөжөараөа ишьтөуө Атс-сөынтөыла, Иаагышөөит шьоук хөаөа амоура цьшөаны... Аанда цкөыр-шөам мзырөақ афөы сгылоуп, Гьхөыск лмыткөмажб сгөы цнашьөаны».

Аҕсадгьыл ашөартө иантөа-гылаз аамтөзы Атсөны жөлар Рьыньцьтөылөтө өиөбашьраан (1992-1993 шш.) Н. Көйтцниө, арөи-ара знапы алакыз реицөараөкөк ре-ицш, дгылан аидөологыатө фрөнт ахьөилашуаз. Гөымстөа-Ешьратөи ахьрхөартөфөы аибашьра ила-гылаз ицкөөынцөа Дөамөи Дөури хьаөс ишимазгы, хөтала иара шөкөөицөөк, публицисткө иаөа-сөбала илшөз көитцон хөиөбашьцөа өиөфөамкөа ргөы ашьтыхөазын. Дыкөгылон телөхөагьшрөла, ра-диөла, аба иөагыларөа иазкыз шөкөөк-бьгышөөк ахьөиөкөыр-шөөтөыз, хөжөлар рзөиөгьш поли-тикөтө прөтөст ааргышөра иазкыз акция ахьымөагысуөаз – төөмөкө көмцөа иөыццөа, иуаажөлар дрыла-гылан. Лассы-лассы хөикөшөөлон иарөи сарөи Гөдөутөтөи апрөсс-цөнтр фөы, аинтөлигенция рхы аидкыланы, зөиөгьш уск иахьөла-

цөажөөоз аизарақөа рөы, итөахөаз аибашьцөа ацьхөтөөантөи рымөахь рынаскьагөарафөы. Арратө-полити-көтө төагылазашьа шыхьантөазгы, Никөөала игөы көижьуөамызт, иана-музөах агөкөкөа зөаз, зны-зын-ла мыцхөы ауөан-сөхөан, апани-ка зөөзтөоз ауаа рхымөагышөа дөкөызбөн.

Аллегориөтө дунөидкы-лашьа 90-төи ашыкөскөа инады-ркны иахьанца Н.Көйтцниө инапы итцыцхөуө алирикатө рөиөамтөкөа рөы иаөа-иаөа өөарбөжөөит цкөа итцөам, итагышыхөым аҕстаза-аратө коллизиякөа рытцөара, сь-биөкивтө лагышыла игөөтөаны, асахьаркыратө хөшьара рытөра. Уи умбарц залшөм «Наунагза ака-заара сахөөон...», «Ацхөа кнахөа», «Гьсыуа хөөитцөарк...», «Таиф», «Схөазы», «Азөы изы», «Ацьхөтөө-ны», «Днькөхөашөа дөөит уи сыгьсы шылхьынхөалаз...», «Сыгьсыр, ис-цөыцө арт абьыцкөа...», «Сара ськөзам. Итцөуөи уи аахьс...», «Ацьыц ськөтөан са сшөышөуа...» ухөа реиөгьш икоу ажөөинраалакөа рөы.

Аөөит ирөиаратө гьшаарақөа ирытцөауөит иааиргьшуа алири-көтө хтөыс иаиөлацаланы, аиөфө-ргьшра, өөитөит ахшыцөактө өидара ныкөнагөртө ацөыргөра дшөаштөу. Дөөазныкыгы аллегор-иөтө дунөидкылашьа амчөара хьы-руөит ажөөинраала «Ацхөа кнахөа» фөы: «Сзыруамызт иашөа сталар, Сьхьөацьуөамызт сгөы көахан, Амш сацын, ацхөалан Игөөстөанца ацхөа кнахөа... Иөыцтөаза гьшөагы сөө-суөит, Снькөымсыр- сабөцө уаөа! Игөзөөзөуөит, игөзөөзөуөит Сыгьстөа-заара ацхөа кнахөа!»

Уаанза сшөазөацгылаз өиөгьш, аҕстазааратө гьшөөа цьбарөи, ахьнтөа-өынцөарақөа рылапгышар, ацөгьөи абзиеи ахьшьара рьытэр зышө аөөит өныцкөала, дөуөала дөзыкөацөуөп сшөөлтө бызшөөла агөтыхөаөара: «Шьтөзыхөа акыгы дагыртөуөам, дагылоп, Илаишьтөөит дьзцөагылаз бьирак. Шөигырхөагамхан, ицсра дахаан-ханы дгылоуп, Алабашьөиөгьш дар-суп – агаөк...»

Хөзтөу ашөышыкөсө алагамтөаз аөөит лассы-лассы дрыцхөагышөөит аказарөи акамазарөи реины-рра иартцөсуа афилосөфиаөтө про-блөмакөа, урт шьөтөс, дац-гьшөс ирымоуп аҕстазааратө гьшөөи, арөиөфөы дьзынысыз амаөа иацө ахьанцөарақөа ицархөө ахьшьө-рақөөи. Аҕстазаара иацө ахьнтөа-

өынцөа, цьхөагьцөара змам агөөтө-иракөа рыцхөыцра аөөит идунөидкы-лашьөфөы зны-зынла ишьтырөаө-өит агротөскө Көзшөкөа. Ус икоу иреиуөуп, иаөхөозар, гьшь-цөаөа зөтөкөк рыла ишьөкөгылоу ажөө-инраала «Абыргь»: «Амш сашьтө-ам, сдөөкөлан, атц сашьтөам, Идыргөжьөуөит дгьыли-жөөани сыбөахөт, Атсөстазаара хөа абрака акы иашьтан, Ижөбөазар, ура, ис-цөыцөт гөырз-шөашөарз?!» Аха агротөскө формөла, абыргь иөөамтө-ушөа ишьөкөыргьлоу ажөөитөр-срөла аөөит иөөазшөөит аҕсрөи абзөрөи дгьылахантөи реиыка-заашьөа иацөу амаза дөөазныкыгы аитөазхөыцра, агөаагьзөра. Асөиөгьш икоу атемакөа лассы-лассы дыр-зыхьынхөуөит аөөит ацьхөтөантөи 10-15 шыкөсө рыөныцкөа ика-ламгьынцөа итцжьыз иаазыркөафөу алирикатө гьцөамтөкөа рөы. Арака өөалнакааөөит амифөпөөи-көтө знеишьөа, лафшөкө, иныкөы-ргьшшөа азныкөаз згөынкыларөа мөариөм мөагыларөтөи адунөиөаө аларцөара зөухөуө асиужөтөкөа иө-ригөналтөу рааргьшышьөа чьидөа.

Икөлоит азөы игөы иаана-гаргы, аөөит иөымтөкөа рөы иааиргьшуа, лассы-лассы дьы-зхьөагышөуа аҕстазаара ацкөаркөа мыцхөы алахьөиөкөрөи агөкөарөи рытцөуп, алирикатө фьрхөацөа дь-зшөөө алабиринткөа рьытцшьөа-гы- автор изын имариөм сахьар-кыратө-гьсихологиөтө зтөарөуп хөа. Аха уи иара исубиөкивтө дунөиөагьшра иахылыөааз асөө-циөивтө хөыцшөуөп. Аөөит иө-ныцкөатөи аимпульсөкөа ицархөө ацөалашөарақөа мал изрыцөкуөм. Азөы игөагышөа, дөөазөы игөамгь-хөп. Зөгьы ирөагьгьхөа зхөа, икөзтө дьрбануө? Убарт арөиаратө лаби-ринткөа ирөигышөушөаөлартө икоуп, сгөөанөла, өөиөцыхы ажөөинраала «Ацьыц ськөтөан са сшөышөуа...» Иааркөафөны ахьшьөара аутөзар, асөокиөлтө залымдөарақөа ицөыры-ргөз сахьаркыратө прөтөстөуп ари өөимтөа игөагылыөуа. Хөтөахөа-ла, алирикатө фьрхөацөа лөкөшөа, гьхьыцшөа, лафөабушөөа дьзлөу акыба-зьба иаасгөөаланаршөө-ит аиөлон прөзөик ду Көбө Абө ипритцөа « Женщина в пөсөахөа » фөы аҕсрөлимз – тышөа итөахөаз аперсөнаж, өгьа иундөазгы, уи дшөыцтөмцда, дантөыцгы, өиөахь днаганы уаөхь дьштарыжьуа... Азөиөгьшөаөытөы-сөтө зтөарөарақөа, ацөгьөи абзиеи, ацөабыргөи аҕаршөөи, ауаатөыө-са рлахьынцөадөра амзыкөөи илагышөөөа ицгөиөит ажөөинра-ла «Адгьыл цькөахарцөз иаөхь-ртөаз...» афөгы.

Н.Көйтцниө ипөөизөаө ацсадгьы-ли, ажөлари, ацөурыхы рдөухөтө өөмадөра азтөарөкөа цөөырцөөит өиуөиөгышөм аинтерпрөтөциякөа рыманы, урт здихөөло, изыцрөиө-ауа атөагылазашьөкөа ирхьыргьш-ны. Аөөит игөөацөа уахьгы-өөингы итөуөа аамтөкөа реиөкөфьтөра ахөтө сахьаркыратө нырра аиуөит «Абөс ура угөы өисуөанөацы» хөа хыс иэмоу, цьыньцөуөө нага Цьө-мал Абыгьба изку ажөөинраала. Ауаөы иҕсадгьыл ада, ихьышьтөра ду ахь ахынхөрада гьсыхөөа ш-мам өиөахь иаөғөалазыршөө ацөа-лашьөара иарөиөит игьрхьытө-гоу алирикатө гөөлаказаара чьидөа-гы.

Сара сөазысшөөит иахьынцөа-сьшшөоз Н. Көйтцниө илирика афөыцөаөкөк разгөөтөра, истиль ачьидөарақөак ралкаара. Ипөө-мөкөөи, ипрөзиө, өөиөтагамтөкөөи реилыргөра, ахөшьөара рытөра – ари хөзы өилыргөтөу, ацьөба-агы мацымкөа изьыдцөатөуө усуп. Аха аөөизөа сара иаөа излөса-иөигоу ала, штрихкөк рыла уи аказшьөаөкөк алыскаөит. Хөөарөс иаөахөуөи, дөрбанзөалак арөи-өагы иаөцөамтөкөа ркны икоуп өөзарөла өиөкөрам агөкөагы. Хьанцөрөи, гөжөөажөөрөи згым, аха гөыбрөлагы ишөаөаркыу аөөит ирөиаратө нысымөа иазку ари өөсө өфөы хыкөкөыс исымамы-зт инартөбааны иөымтөкөа реилы-ргөра. Иөадоу, икоуп өөиыцььра зкөым аөөит ирөиаратө өөиөбафа-ра, лацөөаишьө кәмцөа ацьөбаөа здидөло алтөшөақөа! Убри ауп зөгь реицөа иөадоу!

Өицырдыруа аөөит, апрозөик, аитөаөө, ауаажөларратө усцөуөы Никөөала Көйтцниө 80 шыкөсө игыцит. Дьзынсьхөуө амаөөфөы, аөарөгөра изтө, игөы тызгө өиөа-уп: өицьхьөара зкөым уи агөыбра ауп лассы-лассы дзырхынхөуөа зьидөа гьсыхөа имам инапылаөөы-рақөа рышкөа. Икоуп дөөө мчөара чьидөагы, иара ирөиаратө гөө-зыхөара өицьыбьра азымтө, уи – иаөа арбьөжөара изызуа иөыза, ишөөмацөхьөс, збөаөахөтөра өашьө-ра ақөым аҕсуа поетөсса Инна Ахөаш-гьхөа иарөи рдөухөтө-рөи-аратө өизгөөакөара, реилибака-ра, гьсууөацөс реицөгыларөа ауп! Никөөала Көйтцниө ииубиөитө нышөамшкөөа гөөлакара Көимтөа ишөагыгарц гөык-цьсөкала итөахөа сыруазөкөуп. Хөзшөаз иатөөишьөаит агөамч гөгөө ацны ақөранцьра ду, гьхьөакагы арөиаратө гьхьөашөөа дүкөа!

Владимир ЗАНТАРИА

АҔСУА ХАҔА

(Алгарта)

Андреи Чочуа, Кани Константино Цагәриаа реиңш, жәахырла АҔсны иалыруа ауаа хатәрақа раҕааи иалиаахан. Ари аамта кәәк иналагзаны, ақытауаи сарей цқа хаилибакааит, хаизааигәахейт. Саргы сназыштыз рахатыр азы хымзгык эгар стахзамызт, исылшоз ала аус сахатгылон. Ианакәызаалакгы хауаажәлар рҕазыша усоуп ишыҕоу: гыкала ушырзкоу анырдыр нахыс, «аҕба иҕоу уиҕызоуп!». Ауаарагы урганы, аус акынгы ишахәтоу еиҕи уиуагылоит. Иҕабыргны, Азҕыбжа икәынхо абзанхаҕа сыҕкәынрала ирҕыстаа абзиарақа раҕаоуп. Урт зегы х-АҔсуаразы ирейхаз ҕаруиртан. Уака исоуз раҕхәтәи аҕышәа, анаҕстәи сыҕстазааракны, хәарада, иахсыхәаз раҕаоуп.

...АҔсны аиҕабыра иҕартаз аҕәәра шыкәсыбжак ахылахан. Амаҕәәашыҕәа хрәаз еиҕш, исыгыз раҕан, аулафахәгы абаҕахыз... Уажышты ашыҕа исыхон... Аҕәәра сыман сашыа сынивагыланы акрура. Инаҕыданы, сҕара-дырра азырхаразы схи аус адулара стахын... Абарҕәа арзаҕал ианҕаны, апартия АҔснәтәи аобком актәи амазаныҕәәә Владимир Ладариа сизнеит. Иарей сарей хабдыруан – аиҕынхара хабжын. Сышәкәи данаҕыа иаартны исеиҕейт, Нестор ида уи азҕара шизымзбауаз. Уаҕа псыха ансмоу, уахь сеиҕейт. Нестор иҕхазы сидикылеит. Насгы, иҕиҕааз азҕарақа раҕаоуп. Аҕыхәтәи, «...хиашазам, шыкәсык хәа, аҕәәра иуаҕтаз акыр хәхыҕейт... Уаҕа аҕыҕа, уҕы шыа, нас хәҕшыл...» хәа саҕаны, сануиҕыуаз, «уи, иахшашты икалаз усзам, уҕарагы шпәхшәоз уддыр-аз...» хәагы, нсыштыҕейт.

Абасала, 1933 шыкәса, ажырыҕа мза анҕәамтазы сҕыҕахь схинхәит. Сашыҕаҕа сивагыланы, инимҕәәзо анхамәтәи ускәа харҕын. Мчыбжыкгы цқа имҕыҕыт, апартия Гәдоутәи арайонтә комитет актәи амазаныҕәәә Киут Леуа дүҕхөит хәа адырра ансыртос. Уи ахатца, Уачамчыра арайон Кындыҕ аҕыҕа иалҕы дреиуан. Иусурта тып акны сидикылан, аиҕәәжәара хаман. Аҕыхәтәи, «Нестор Лакобеи Самсон Чанбеи ируам абрака аус умур» хәа, сеиҕейт. Абас, урт ахәәра рыбзоурала, уи ашыкәсан хәажәырамза алаҕамтазы апартия арайонтә комитет акны инструкторс аусура салаҕейт. Аусура еиҕа исзыманшәалан, сҕыҕагы ааигәан. Киут Леуа дхатәран. Уи ахатца иганахала ихәтәу абзиарақа раҕаоуп, аха чыдала сазааҕылар сҕахуп аусураҕы икалаз хҕыск. 1934 шыкәсазы Нестор Лакоба Москвака амәа иман, иаамтагы акыр икәаҕын. Уака имәаҕасраны иҕаз еизара дук акны аҕәәхә иеазыҕаитон. Гәдоутә арайон акны анхашәа-чашәатә ускәа рҕагылазаашыа зныҕшуаз шәкәк ирҕылазы ишыҕатәын. Киут Леуа уи знапы ианыз адҕа итан, ианирмазеи, илаҕш ахыҕыра дахымзакәа, иараз-накы ишыҕтит. Аха, дук мырдыкәа уи ахыңзаиашаз антҕаа, хыҕхәала ишеиҕырышәаз цөйртит. Аеныҕкәа абиуро иалаз еизиган, зегы ишрауаз «АҔсны ахада дысуржҕейт. Амц еибыхәо, аҕынҕарра хыҕылазоз...» хәа, идырны аҕа кзҕаз лахь иҕаны, иусура дамихит. Нас, иаразнакы ател дасны, «Саҕоумҕан, Нестор ухаткы... исыхыҕы абри ауп, абасгы кастейит!» хәа, ихы гәыбҕан аҕаны, иеиҕейт.

Ускан, АҔсны арайонкәа ирҕагылази АҔсны ахадарей реиҕыҕаашыа абас акәын еснаҕ ишыҕаз. Ари ахтыс маҕзаргы – уархәуҕейт, аҕынҕарра аргыларакны иуанахәо шырада ираҕоуп! Арака аус зуанатгы, урт ахәәра рылаҕш еснаҕ иахын, хҕара-дырра аизхаразы, лымкаала иахыҕыргоз раҕан. Насыҕ дуны сказы исшон, хауаажәлар рымаҕ аураҕны ааҕсара хәчык сымазар азгәәтәны, Лыхнашта – еизарак акны Нестор аҕаратә хамта ахысәтәишыа.

...1934 шыкәса, пхынҕеймза анҕәамтазы, иаалыркыны АҔсны Анҕертә анҕаратә комитет ахы исыҕхейт (ускан Нестор иакәын ахантәаҕыс иамаз). Сахыҕейт, аҕар раҕан. Аҕарахь рышҕтразы, Урыстәылатәи аҕаруиртаҕа рҕагылаҕа АҔсны ахадара рааҕхәарала иааган. Абжәааҕнеиҕш, ари аус аиҕәәра ахылаҕшра артон Нестор Лакобеи Самсон Чанбеи. Уака аус зуаз акомиссия, азәазәала аҕар ирыҕәәжәаны, рпышәеи рдырраҕеи рыла ахырхартәкәа рзылыруан. Саргы саамта анааиуа сазыҕыны сгылан. Урыстәылантәи ааҕхәара змаз аззә, ҕейтҕшла маҕк сахыҕкәаз даҕашыоу сыздыруам, «Уара аҕыркәшәа уддыруама?» иҕән – дынсазҕаит. Саргы сеитамхазакәа, «ишдасымдыруа, ибзиангы идыруейт» хәа, тыркәшәала аҕак истеит. Дааҕышәырччан, сәәкәа днаснасны, уахь дыналеит. Саргы уахь сыналарала иаамтан. Ишаҕыз еиҕш, сдырраҕа реилкаара ианалаҕа, «ари арҕыс аҕышәара дахсыжыҕейт, иҕәәжәара аҕахзам», иҕейт уи ахатца. Ашҕахь илеилыскааз ала, АҔсны ахадара Москвака срыштыр ахырҕахы аҕаруирта – Мрагыларатәи аҕәәжәларкәа ркоммунисттә университет (КУТВ) ахатарнак, апрофессор Раитер иакәын. Хәиҕабыра ессышыкәса ишыҕартоз еиҕш, АҔсны иаҕахыз акадркәа ҕара-дыррала рзыҕаҕаразы аҕар алҕшаан. Урт дөықәҕахон Арратә-политикатә, Аиуристтә академиякәеи, аторыхи афилософии, абышәәдыррей ашыха уси ухәа ирыҕкыз – иеиуеиҕым аҕаруиртаҕа рахь. Иаҕахыз зегь рыла хәикәдыршәан, «Мәамш!» хәа инхәкәныҕәаны, Аҕәа ицаны иааз «Уахыҕо уалеит!» хәа аниархәоз аамтазы, Урыстәылака амәа хзылхын. Сөыҕәа реиҕш, саргы саамта кәаҕын, адырраҕеиҕкәа Москвака иҕоз аҕәыҕа хҕалеит.

Нанхәамза азбжанза, аҕәәра инаҕырышәаны сускәа ртыҕ икәстахын. Мрагыларатәи аҕәәжәларкәа ркоммунисттә университет акны амилаҕ апартиатә актив азы амилаҕтә апартиатә усзуҕәа шышкәсәтәи курскәа срыхыҕылазлан. Астудентцәа рзөиҕш инарҕа акны ауадагы сзалхын. Аҕхәара хәлагон цөйббрамаз аказы. Шымчыбжәа инеиҕаны аамта исымаз ахҕныкалак ашыҕылары и аҕара аеазыҕаҕарей ирзыскыр стахын. Иара убас аҕхәара хәлаганза, хҕаруирта акнытәи адҕа хаман есырмаз итыҕуаз атыла агазет хада «Правда» ибжәа-мыжжәкәа аҕхәара.

Исгәалашәоит, нанхәамза 15 аены хашан, амшгы бзиан. Максим Горки ихыыз зхыз акультуреи аҕшәарей рбаҕчакны агазет саҕхәо сымтәаз, реилахәашыла Кавказаа иҕаиуаз гәыҕык шааиуаз гәастейт. Реилкааразы аҕәәжәара соун, иаразнакы дара рахь сфынасхейт. Абар

ассир – ари цыашыахын! Сара деилыскаанза иара сидырхан. «Ааа, Смар (сыжәла маҕк еиҕакны иҕән) Мыстафа» иҕән, инаҕкәа рҕаҕаны сара сахь иҕәаихейт Самсон Чанба. Иҕабыргны, Анҕәа ду дысылбаазшәа исыҕхәзейт. ҕынхак иеиҕш, сгәыдыкылеит-схыдыкылеит, иҕызыгы сдырдырит (урт Қыртәыла иеиуан). Стагылазаашыа, саагыларта инаркны, иҕхәраара зҕаху удаҕара сымоума ухәа, дызмазтааз арбан? Сускәа ртыҕ ишыкәыз анеиликаа, иҕәалакара еиҕагы ишыҕтит. Нас, акы дназхәыҕын, длаҕхыҕа: «шымчыбжәа аамта умоуп, ус анакәа, сара иахысхәо уалеит», иҕәейт. «Уи, аҕстазаараҕны хараза ишухәо здыруейт...» хәа наҕитҕейт, Самсон рҕаста шкәкәа. Саргы ишыздыруаз ала, нанхәамза 17 аены, Москва иаатраны иҕан СССР ашәкәыҕәәә Рейдгыла актәи аизара ду. Иара – АҔснәнтәи дделегатын. Иҕызи иарей аҕәәаразы уахь иҕон. Самсон иаҕәа рҕарақ исзаызыан. Абас, иара ибзоурала, нанхәамза 17 инаркны, цөйббра 1 акныҕа иҕараны иҕаз Анзара ду амазаныҕәара акны, алаҕәәжәара саҕәйтны, аеалархәара азин сызтоз амаднат ыләааны иаасиркит. Уи сыҕстазаараҕны акрызцакуаз хтысын. Анри Барбиус, Ромен Ролан реиҕш, аҕәәанырҕентәи иалахәыз индыркыны, иеиҕыдыруаз Асовет шәкәыҕәәә дүкәа лабәаба ибаны, рыкәгыларакәа зегы сырзызырҕейт. Аҕара анакәа, уи иснаҕаз раҕаоуп. Иара убас сгәалашәараҕны иаанхейт Максим Горкии Самсон Чанбеи шака шҕыҕала аҕара аҕаны аҕсшәа еибырхәаз, иҕыдоу еизааиҕәарак шрыбжәаз... Арҕәа зегы уҕла иамбакәа, еиҕахәашыа узаҕазом!

ҕынхак хабжәамкәа, сара сазыҕкны, шака урт ахәәра рааҕараҕа сыдыз аиҕәыҕхәазара удаҕауп. Урт зегы еизгазар, шәкәык ианзалом. Аха, сара сеиҕш урт рылаҕш зхыз АҔсынра ираҕан – шәыла иҕан... Хәаҕсәдгыл аҕейиш азааҕсараҕы зхы аҕыҕа ыкәызхуаз урт ахәәра, хәжәлар рҕыҕа реиҕырхара зылшоз аҕсуа хәынҕарра шакәыз иаҕымыҕашыоу идырны измаз, аус асеиҕш иҕаз азнейшыа – дара рзы есымшәтәи усуран, рҕстазааран...

...АҔсуа хәа аниакәа, уи ишиатәоу еиҕш, Самсон Чанба АҔсынра аҕейиш азы, дызхамҕылоз, ишыҕы зламь ус бзиа ыҕазамызт. Аҕәа-мыҕәәҕәа зхызгахәаз хауаажәлар рҕыҕа реиҕаразы, ихы даианы еснаҕ ахара дыҕшуан... Иаҕаракыра иаҕашыҕыуаз анасыҕдаҕа рылакәыра зхы иазырхәаз хаҕаҕәа 1937 шыкәсазы, арык рхы ҕызгоз аҕейи лаша АҔсынра даҕдырхейт.

Хәжәлар еҕа хәҕсыра рбазаргы, аҕоурых аҕейибаҕараҕа ирылганы, зымчала иахәа уажәраанза иаазаз Анҕәа ду улаҕш хаа ххумбааразы суҕоит! Иара убасгы суҕоит, аҕсуа жәлар хҕейиш иазыҕәаша – Самсон Чанба иҕызоу ахәәра еиҕамсқәа рҕыҕаҕы АҔсынра иагумыжыразы!

Хыиҕси хәа ахәыҕра акәымкәа, Самсон иҕызәеи иарей алаҕылаз ауадаҕараҕа зегы ирианыны, хәжәлар реиҕырхаразы еснаҕ икәҕон. Урт иныкәыргоз АҔсуарей аҕынҕарратә знейшәи, шәынтә ишаны хәҕак адымхаргы, цоуыкы ихалатгыты, ех, хшамкәа Хазша, ухышыарҕыҕа сакашхоуп, шака абзиара дүкәа х-АҔсынра иаҕейишхаразы...

**Акыҕхь иазирхейт
Цьон Смыр
Акәа – Абҕархыкә
2018 ш.**

АЖӘЕИНРАЛА АНЫҔӘА

(Алгарта)

Д.Гәлиа ихыз зху Акәәтәи 4-тәи абжәаратәи ашкол, Очамчыра арайон Члоу аҕытан иаҕдоу АҔсны жәлар рпоет Б.Шынкәба Иҕны-музеи ухәа ркны.

Сынтәа ашәкәыҕәәә Реидгыла аҕыҕарала, Акәа аҕалак аҕара аусбарта ахәҕыларала апоезия Адунеизегьтәи амш мөаҕан Е. Ешба ихыз зху Акәәтәи ахәбатәи абжәаратәи ашкол акны, анапхара аханатә ирыдгалаз аусмөаҕратә гәәхәарала ирыдыркылеит, еҕазааҕсейт. Ашкол аиҕабы Лиана Хәарцкиа ирҕааз бзиала шәабейт хәа раҕауа апозия амш ры-

дылныхәалейт уи иалахәыз зегы. Ашкол аҕаҕәеи арҕаҕәеи апоезия амш аҕәаҕыҕәара рыманы иаҕылеит. Цабыргны, аныхәатә тагылазаашыа аманы иаҕыркын ахәылҕаз. Ашколхәыҕкәа апоетцәа азәырыҕы ражәеинраалакәа ирыҕхейт, казарала инарыҕейт аҕсуа ашәәкәа.

Аиҕәшәара аобатәи ахәҕәеи аҕәа рыман апоетцәа. Апоезия Адунеизегьтәи амш рыдныхәалауа, хҕылаҕы уи амааҕара аҕоурых иааркәаҕы дазааҕылеит ашәкәыҕәәә Реидгыла ахантәаы Вахтанг Аҕхәзоу. Рхатәы жәеинраалакәа ирыҕхейт апоетцәа: Терент Чаниа,

Анатоли Лагәлаа, Гәында Кәыҕниа, Гәында Саҕаниа, Заира Ҙаиҕыкә, Игор Хәарцкиа, Валентин Кәәҕәаниа.

Абасала, АҔсны традицианы ишыкәгылеит апоезия Адунеизегьтәи амш азгәәтара.

Ахәылҕаз далахәын Акәа аҕалак аҕара аусбарта аиҕабы Лиудмила Адлейба.

Аныхәа ахыркәамтаз ашколхәыҕкәа ирызшан ааигәа АҔснәнтәи Ахәынтәшәкәыҕыҕырта иҕнажыз аҕсуа шәкәкәа. Урт рхыҕхәазараҕы иҕоуп Б.Шынкәба ипозитә рҕеиамҕаҕеи иҕоурыхтә роман «Аҕынҕарахи» еидызкыло о-томк.

АИҔАГА ҔЫЦҚӘА

Елена ШУВАЕВА-ПЕТРОСИАН

Диит 1978 шыкәсазы Волгоградтәи аобласт Морәц Ду аҕыҕан. Аҕара лҕон Москва (И.Фидоров ихыз зху жәларбжәаратәи аиҕыҕа-заашыкәеи мрагыларатәарей ринститути уи амагистратуреи ркны. Апоезиеи апрөзиеи рышәкәкәа хәба дравторуп: «Уака, убака...», «Аҕхыз кәпш», «Ауаыҕтәысәтә рҕстазаара», Аблаҕыҕкәа ирылсны», «Морәцтәи анҕамҕаҕәа».

Апоет акырынтә лымтәкәа анылахейт иара убас агазет «Амшән».

АРАҔАҔ АҔАДАТӘИ АХАРАКЫРА АҔНЫ

АҔша аҕамчы Иҕнаҕап иҕшқараху сыжәаахыркәа.	Уа, нас, ахаракыраҕы, Иаатгылоит ишыахыҕхаз схы-сыҕсы.
Сара аара сыдуп.	Ажәоангы сахәоит исананажырацы
АҔшеи ашыкәкәеи – Наунаҕа еимөалаҕеоуп. Ахҕатәи – сара смыҕхәуп.	Ишахәтоу, исзеилимкааз аҕстазааразы.
***	***
акахуа сызхыҕшыло – аерманы иблакәа... аблаҕыҕкәа сыҕстазаара аҕкыыс иаууп...	аҕышәтантә ахахә напыргәыҕантә алаҕырзкәа аҕыҕыҕышы ахәаи ркынтәи Анҕәа ихәта иирыҕкәахыа...
***	***
ахракәа ирҕаршәуп аибашыҕәа рхаҕсахыкәа...	Ишоуроуп. Еревантәи ашоура. Ихшәашәоу – Иҕәылтәау, Акәапраҕа зкәыҕсоу Абрикос ауп Иҕсеиҕырхәагоу. Ма – Араҕаҕтәи асаҕы...
***	***
арака ахахәкәа ауаа реиҕа иҕәҕәазам, арака амра аҕәы аастә ишцәам...	

САРКИС

Амра
икылнабауан Саркис ихы-иҕы иаҕыҕрәҕәаз ашыкәкәа,
АҔша
Икәнаршәшәон Саркис ихаҕсахантә икәымшәышәыз икәыҕшра.
Адгыл
Иаҕсахан Саркис ихаҕра икәкәызоу цәала-жыла.
Саркис иблакәа рҕәауан Арарат анаҕстәи шәаҕшыла,
Саркис ихахәы ашлара ахыҕәахыан.
Саркис инапкәа акырыза-маҕәҕас иҕаҕәәжәан,
Саркис ишыапкәа ахәаа цакыра илассоуп.
Саркис ахәхәлхы адамба еиҕәиҕоит,
Иаанхан иҕоу аерманы дгылкәа
Нак Аракас иамбарц аҕыркәәә рышка.
Саркис акыргыжә ааирыхуейт амина адәәҕы.
Саркис аонкәа аба иргылоит ахәааҕы,
урт иҕкәынцәа карулцас иазгыларц аерманы дгылкәа,
Иара иеиҕш, Саркис, Мисак иҕа...
Саркис сарей хәикәлаҕеоуп,
аха сара саб хәа иасхәоит...

СЫҔСААТӘЗАМ САРА, ЗЫҔСЫ ҔОУ ЦАРУП

Севантәи азкәа,
аеҕәәкәеи анҕәахәкәеи рзышра еиҕәзыртәоз,
Сыблакәа ркынтә ауп иахыҕрәәуаз
нас ииаҕәаран рштәык ртынхон.
Уара саауҕыдухәәәлон сара,
Сара истахыҕкәкәаз аҕсракәын:
еҕы, адунеи акны изыҕанаҕауп
арака абзиара ашәымҕаҕ иаҕыҕысы...
«Барей сарей аамҕала рсра хәкәзам», –
уара ухәыҕхәыҕра,
аҕәкәыҕрәҕы иуҕырхәон.
Самхаҕыҕрәҕәәны снапкәа еиҕысхуан –
Сыҕсаатәзам сара, зыҕсы ҕоу царуп...

Отон ЖУПАНЧИЧ

АХӘЫЛҔАЗТӘИ АСАХҔА

Иахыҕмбазо мдәыжәәкәк алашыҕараҕы ихаархәаруейт,
Мраҕашәара аҕыблаартаҕ азыҕра иахыҕмзаз;
ахауа ахәтаҕы иаҕыҕынцәам нак икәаруейт;
аҕта цыҕцәахәкәа рсаатәкәәоушәа, мишәанрак зәалзгаз,
иҕырзоит, ахеиҕырхараз аурт бааҕс иаҕәарц...
Аха иаарласзаны агаҕаҕа реиҕхыҕоуара еиҕәшәоит,
асы еиҕш, аилашәшәымҕа иаҕәылшәаз аҕк кашәоит.

Быказам бара, уака абаҕаҕы бырбазом,
Адәы иныкәххыз аҕстәеиҕш бзыҕта бкәәәзом,
Ибызкны иҕәкәыҕрәшам абыҕкәа реиҕш, азгы –
Уи аҕыҕәҕы быказам, бахыҕыҕрәцлоз ескынгы.
Избан ба бзы иҕәыҕрәмтә иаахәкәршан зегы?
Бара уаҕа быказам сара сгәәҕы.

Еиҕейт Сергей АҔЫНДИА

Агазет «ААМТА» аҕыҕыҕы: Акәа аҕ., Зизариа имәа, 2	Аредактор хада Вахтанг АҔХАЗОУ Аредакция ахеилак: Алыкәса ГОГӘУА, Анатоли ЛАГӘЛАА, Анзор МЫКӘБА, Даур НАҔКӘБЕБИА, Зураб ЦААПУА, Терент ЧАНИА	Акомпиутер ала аиҕәыҕшәәә Адамыр БЕРЕНЦЫИ email: aamta-gaz@yandex.com	Агазет мызкы знык иҕыҕуейт Ател. 771-08-80	АҔсны Ахәынҕарра Аиустициа Аминистрра акны ашәкәы иҕаҕоуп 24.04.2013ш. Аҕафратә № 71. Адҕа № 81.	2,5 кыҕыҕы бҕыҕы. Атираж – 500 ц.
---	--	--	--	---	--